Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 256 (9633) | 1974 чылдың октябрь 31, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Совет удуртукчуларның федералдыг канцлер Г. Шмидт-биле чугаалажыышкыннарының уламчылааны

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле база федералдыг канцлерниң оралакчызы Г.-Д. Геншер-биле чугаалажырын Кремльге октябрь 29-та уламчылааннар.

Ийи чурттуң аразында харылзааларны хамыктың мурнунда политика болгаш экономика талазы-биле улам калбартырының айтырыгларынче кол кичээнгейни салган.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидт Европада политиктиг байдалды түңнеп чугаалаан.

Чугаалажыышкыннарны уламчылап турар.

(СЭТА).

Федералдыг канцлерниң эртенги шайлалгазы

Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Гельмут Шмидт октябрьның 29-та эртенги шайлалга тургускан.

Шайлалгага совет таладан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Б. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, өске-даа албан кижилери барган.

Эртенги шайлалга үезинде Г. Шмидт болгаш А. Н. Косыгин чугааларын солушкан.

Эртенги шайлалга найыралдыг эрткен.

(СЭТА).

ЧАРЫШТЫҢ АЖЫКТЫГ ҮРЕ-ТҮҢНЕЛИ

Эрткен чылын «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң коллективи Хакас автономнуг областың уксаалыг хой ажылдыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг «Московский» заводунуң коллективин күш-ажылчы чарышка кыйгырган. Тоску беш чылдың үшкү чылының база дараазында чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседирипче угланган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни балгазынчылар боттарынга алган. Беш чылдың дөрткү чылында төрүүр 100 хойдан 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,7 кг дүктү, инек бүрүзүнден 2.300 кг сүттү саап алырын, мал ажылының продукциязын күрүнеге садар талазы-биле онаалданы дыка ажыр күүседирин шиитпирлээн турган.

Хакас өңнүктер ол кыйгыны хүлээп алгаш, боттарынга база-ла бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Беш чылдың дөрткү чылында олар аныяк малдың хонукта немелде деңзизин 400 граммдан кудулатпас болгаш күрүнеге 850 тонна эътти садар, хой бүрүзүнден 4,9 кг дүктү кыргып ап, шупту 210 тонна дүктү садар деп шиитпирлээн.

Чоокку эрткен хүннерде уксаалыг хой ажылдыг «Московский» заводтуң ажылчын комитединиң даргазы В. И. Ковалева, зоотехник-селекционер Л. Ф. Аникиенко, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, улуг хойжу А. А. Уязнов болгаш улуг хойжу А. М. Дымская олар составтыг төлээлери «Революцияның чалбыыжы» совхозка аалдап келгеш, чарыжының түңнелин үндүргеннер. Ынчаарга түңнелдер шынап-ла өөрүнчүг болган. Балгазынчылар бо чылдың он айларының дургузунда инек бүрүзүнден 1.860 кг сүттү саган, ам ону күрүнеге садарының чыл планын күүседипкен. Үшкү кварталда эът садарының планы ажыр күүсеттинген, бир хойдан 4,1 кг дүктү, 100 хойга онааштыр 112 хураганны алган.

Келген аалчылар база-ла хойдан дүк кыргыырының, мыйыстыг бода малдың немелде деңзизиниң, эът садарының талазы-биле хүлээлгелерин ажырган. Хой бүрүзүнден 5,6 кг дүктү, 100 хойга онааштыр 104 хураганны алган.

Уксаалыг хой ажылдыг заводтуң хойжуларындан улуг кадарчы Анна Максимовна Дымская магалыг түңнелдерни чедип алган. Ол хой бүрүзүнден 5,9 кг дүктү, төрүүр 100 хойдан 138 хураганны алган. Ол-ла ажыл-агыйның улуг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Антон Андреевич Уязнов бодунуң алган хүлээлгелерин база ажыр боттандырган. Хакасияда ат-сураглыг ол кижи бодунуң хой кадарып келген дөртен чылдарының дургузунда он-он хойжуларны ажылынга өөреткен, муң-муң баш хойну өстүрген. Ооң чурттап турар суурун ооң ады-биле адаан, Уязнов аттыг хүндүлүг шаңналды областа база доктаадып тургускан. Ол шаңналды алыр дээш Хакасияның хойжулары демисежип турар.

Тываның черинге чылыы-биле уткуткан аалчылар балгазынчыларның ажыл-агыйы-биле таныжып болгаш мал ажылын, ылаңгыя уксаажыдылга ажылын чорударынга боттарының дуржулгазын солушкан, өңнүктеринден дыка хой ажыктыг чүүлдерни билип алган. Ужуражыышкын үезинде ийи ажыл-агыйның төлээлекчилери мал кыштаглаашкынын организастаарынга, чемни малга белеткеп бээринге улуг кичээнгейни салган. **КЕЛГЕН ААЛЧЫЛАРНЫҢ МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭР ЦЕГИНИҢ АЖЫЛЫН БАЛГАЗЫНЧЫЛАР ААЖОК СОНУУРГААН. ХОЙГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕП БЭЭР ЦЕХ УКСААЖЫДЫЛГА ЗАВОДУНДА СЕС ЧЫЛ АЖЫЛДАП ТУРАР. ООҢ ХОНУКТА БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ 20 ТОННА. ОЛ ЦЕХКЕ САВАҢНЫ ХЭЭНДЕКТЭЭШ, КОНЦЕНТРАТТАР БОЛГАШ ВИТАМИННИГ СИГЕН ДАЛГАНЫ-БИЛЕ КАДЫ ХӨӨДҮ, ЧЫМЧАДЫ ХАЙЫНДЫРГАШ, ХОЙ КЫШТАГЛАРЫНЧЕ СӨӨРТҮП ЧОРУДУП ТУРАР. ЫНДЫГ ЧЕМНИ ХОЙЛАР ААЖОК ТУРАЛЫГ ЧИИР.**

Мыйыстыг бода малга чем белеткеп бээр цехти ол ажыл-агыйга элээн каш чыл мурнунда дерип тургускан. Ооң бүдүрүкчүлүү хонукта 10 тонна. Ам ол цехти чаарткаш, бүдүрүкчүлүүн ийи катап улгаттырган. **АҢАА БАЗА-ЛА САВАҢНЫ ХЭЭНДЕКТЭЭШ, КОНЦЕНТРАТТАР БОЛГАШ МИНЕРАЛДЫГ НЕМЕЛДЕЛЕР-БИЛЕ ХОЛААШ, ООҢ СООНДА ЫЛБЫРАДЫР ХАЙЫНДЫРГАШ, ИНЕКТЕРГЕ БЕРИП ТУРАР. ВИТАМИННИГ ДАЛГАН БОЛГАШ БОРБААНДЫЛААН ЧЕМНЕР БЕЛЕТКЭЭР ЦЕХТИ БАЗА ТУРГУСКАН.** Келир үеде барып ол цех борбаандылаан чемнер белеткээр завод болу бээр. Чайын ол цехке бүгү-ле чаңгыс чылдыг база хөй чылдыг сигеннерни, а күзүн болгаш кыжын саваңны хээндектевишаан, амдан-сүүзүн киирип болбаазырадыр. Ол чорук чемни чөп ажыглаарының, чемниң магадылал курлавырын тургузарының аргазын берип турар.

Уксаажыдылга заводунга бо чылын силос чок болган. Ынчангаш аңаа саваңны силостаар деп шиитпирлээн. Ооң түңнелинде муң ажыг тонна силосту саваңдан кылгаш болгаш ооң-биле ам малды чемгерип турар. **ОНУ КЫЛЫРЫНЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЗЫ МЫНДЫГ: БАШТАЙ СОЛОМОНАЖ (САВАҢДАН КЫЛГАН СИЛОС) САЛЫР ОҢГАРНЫ КАСКАШ, БЕТОННАП АЛЫР. ООҢ СООНДА АҢАА САВАҢНЫ, ӨСКЕ-ДАА ХОЛУКСААНЫ ТААРЫШТЫР САЛГАШ, ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА МИКРОЭЛЕМЕНТИЛЕРНИ ХОЛААШ, СУГ-БИЛЕ ШЫГЫТКАШ, ЫЯК ТЫРЫЙ БАСТЫРАР. ОҢГАРНЫҢ АКСЫН ДУГЛААШ, КЫРЫНДАН ААР БОЛЗУН ДЭЭШ 20—30 ТОННА САВАҢНЫ САРААТТААР. ОҢГАРНЫ ЧҮГЛЕ ИЙИ ХОНУКТАН СОҢГААР АЖЫДЫП БОЛУР.**

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң болгаш уксаалыг хой ажылдыг «Московский» заводтуң аразында күш-ажылчы маргылдаазы, кады ажылдажылгазы ажыктыг үре-түңнелдерни берип турары өөрүнчүг.

— Элээн каш чыл мурнунда ол заводтан ийи чүс баш тогдуларны садып алган бис — деп, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң кол зоотехниги А. В. Галкина чугаалады.— Ынчан биске бир хойдан алыр дүк 2,5 кг, 100 хойдан хураган 73 болуп турган чүве. Ам ол заводтуң дуржулгазын ажыглааның база уксаажыдылга ажылын угланыышкынныг чорутканының ачызында, магалыг түңнелдерни чедип алдывыс. Бо чылын бир хойдан-на 4,1 кг дүк, 100 хойга онааштыр 112 хураган алдывыс. Уксаалыг малдыг ол завод-биле чарыштың биске берген ажыктыг чүүлү ол-дур.

Балгазынчыларның уксаажыдылга ажылын моон соңгаарда улам экижидеринге ажыктыг арга-сүмени келген аалчылар берген.

Совхозтуң болгаш уксаажыдылга заводунуң коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың ролюнуң дугайын ужуражыышкынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Антон Андреевич Уязнов биле Ленин орденниң эдилекчизи, улуг хойжу Анна Максимовна Дымская база Балгазынның хойжузу Иван Петрович Сафонов олар чугаалаан.

— Эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 140 хураган алырын хүлээнген мен — деп, И. П. Сафонов чугаалаан.— Чүге дээрге, силерниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжунар Афанасий Щетинини чарышка кыйгырган болгай мен. Ажыл берге-ле болду. Ынчалзажок кызымак, шыдамык чорук, мергежил, арга-дуржулга чаш хураган алырынга Хакасияның ат-сураглыг хойжузун мээң ажарымга дузалады. Мээң түңнелим 100-тен 144 хураган, а ооңуу—117 хураган болган-дыр.

СЭКП ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНДЕН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП обкомунуң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри Тунгар Тунгарович ЛААСОЛДУҢ үр эвес, аар аарааш соонда, 1974 чылдың октябрь 29-та мөчээнин СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели ханы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

ШУПТУ КЫШТАГДА

Ниитиниң малын хүр кыш ажырарынга белеткел ажылдарын «Искра» колхозтуң баштаар чери чыл дургузунда чорудуп келген.

Ажыл-агыйның тудугжулары дөрт чуртталга бажыңын, ийи хой, бир мыйыстыг бода мал кирер кажааларны ажыглалда киирген. Малчыннарның чуртталга бажыңнарын болгаш кыштагларда кажааларны септээринге дөрт звено ажылдап турган, олардан Моңгуш Каң-оолдуң удурткан звенозу чарышка бирги черни алган.

Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы мал кыштаглаашкынынга белеткээр ажылдарны багай эвес организастап чоруткан. Ооң түңнелинде 1375 тонна сигенни, 1800 тонна саваңны белеткээш, онаалдазын ажыр күүсеткен. Коданнарында, сүт-бараан фермаларында мал чемин сөөртүп чедирип турар. Хойжуларга 250 тонна сигенни, 300 тонна саваңны чедирип берген.

Колхозтуң малчыннары шуптузу кыштагларында көжүп чеде бергеннер. Кижи бүрүзү малды кыштан хүр ажырары-биле малдың ажаалда, чемгерилгезинче улуг кичээнгейни салып турар.

К. ХЕРТЕК.

КЫЗЫМАК ИШЧИЛЕР

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглерниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынын эрттирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседири-биле Тожунуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турар.

«Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырының малчыннары кышка эки белеткенген. Малга четчир чем бар, кажаалар, малчыннар чурттаар бажыңнар септелгези доостур чоокшулаан.

Бо салбырның хойжузу Б. Лузужук — «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчыларының бирээзи. Хой ажылынга хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг малчынның кыштаанда малды хүр кыш ажырарынга эргежок чугула чүүлдер бүрүн белеткеттинген: мал чеминге бодунуң кезип белеткээни сигени дажыттынган, хой, хураган кажаалары чылыглаттынган, бодунуң кыштаар бажыңы септеттинген. Кышка хынамчалыг белеткенип, найгы үеде малын эки семиртип алырындан бо хойжунуң көргүзүү чыл бүрүде бедип орар. Бо чылын ол 100 баш төрүүр хойга онааштыр 103 хураганны камгалап ап, районнуң хойжуларындан эң дээре түңнелдиг болган.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Бараан Сатчыкович Лузужукка Совет Тываның 30 чыл оюнуң бүдүүзүнде Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп атты тывыскан.

Ол-ла совхозтуң инек малчыннары Шактар-оол Кол, Базыр Кол олар кыштагларын база эки белеткээн.

Көк-Чар деп черде Марина Кол эргелекчилээн сүт-бараан фермазының коллективи кыштаглаашкынга эки белеткенип, мал кажааларының септелгезин доозуп, четчир мал чемин сөөртүп алган. Ферманың ажыл-ишчи саанчылары сүт бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының чыл планын күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң сүт-бараан фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

ЧУРУНТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу А. А. Уязнов биле И. П. Сафоновтуң чугаалажып турары.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидтиң ужурашканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле октябрь 29-та ужурашкан.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидт ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларның байдалын анализтээш, оларны улам калбартырының перспективаларын чугаалашкан. Олар делегейде политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдениң чугула хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле бодалдарын тайылбырлап чугаалашкан.

Беседа ажыл-ишчи болгаш боттуг байдалга эрткен.

(СЭТА).

А. Н. Косыгин болгаш Г. Шмидтиң ужурашканы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле октябрь 29-та Кремльге хүннүң ийиги чартыында ужурашкан. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартып, ханыладырының болгаш каттышкан кооперация төлевилелдерин боттандырарының боттуг айтырыгларын аңгы чугаалашкан. Оларны чугаалажыры ажыл-ишчи байдалга эрткен болгаш ажыктыг болган. Ужуражыышкынга киришкеннер: совет таладан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, ГФР-ниң талазындан: статс-секретарьлар Роведдер, Беллинг, федералдыг канцлерниң экономика талазы-биле чөвүлекчизи Момзен, «Крафт Веркуннон» фирманың баштаар чериниң кежигүнү Кельти, өске-даа албан кижилери.

(СЭТА).

КОНФЕРЕНЦИЯ

ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле болгаш даштыкы херектериниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер-биле совет удуртукчуларының чугаалажыышкыннарының Москвада эртип турарынга холбаштыр октябрь 29-та парлалга конференциязы болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң даасканы ёзугаар парлалга конференциязынга совет төлээлекчи Л. М. Замятин медеглел кылган. Федералдыг канцлерниң Совет Эвилелинде келгенин болгаш эртип турар чугаалажыышкыннарны ийи күрүнениң аразында харылзааларга чаңчыл болган, дээди деңнелдиг харылзаалар тудуп, ужуражыышкыннар эрттирерин уламчылап турары кылдыр совет удуртукчулар үнелеп турар. Амгы ужуражыышкынның болгаш совет удуртукчулар биле федералдыг канцлерниң аразында эртип турар чугаалажыышкыннарның үндезини болза, Германияның Федеративтиг Республиказынга 1973 чылдың майда Л. И. Брежневтиң чоруунуң түңнелинде чедип алдынган дугуржуушкуннар, дугуржулгалар. Москвага чарган керээ бооп турар. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганың үр, перспективалыг кылдыр быжыглаарының идегелдиг үндезини ол.

Совет-барыын германчы харылзааларга чүүл-бүрү талалыг практиктиг боттуг түңнелдер чедип алдынган. Таарымчалыг ол өскерлиишкиннер боттары чайгаар бүде бербээн. Улуг ажылды чорудуп тургаш, оларны чедип алган. Европага тургустунган боттуг байдалдарны чаа ёзу-биле үнелеп көөрү негеттинген. Федералдыг канцлер Г. Шмидт ГСДП-ниң баштыңнарының бирээзи турган үезинде Брандт-Шеель чазааның эгелээни Бонннуң чаа чөөн чүк политиказын үндезилежип тургускан деп чүвени Совет Эвилелинде бедии-биле үнелеп турар дээрзин медеглелде чугаалаан.

Федералдыг канцлер Г. Шмидтиң аян-чоруунуң түңнелинде ийи чуртка болгаш делегей байдалының дүшкүүрдүүн чавырылдырарынга ажыктыг кылдыр ол харылзааларны улам ханыладырының талазынче угландыр ажыктыг чаа-чаа базымнарны кылган турар деп чүвеге Москвада ынанып турар. Чугула, эң берге айтырыгларны безин чугаалажып турда, ниити сорулгалыг болуру чугула. Ындыг сорулга билчиишкин, боттарынга ажыктыг кады ажылдажылга, тайбыңны быжыглаары болган турар болза, ынчан шиитпирлеттингелек турар айтырыгларны шиитпирлээри чиик болур, ынчан талаларның эрге-ажыктарын бодунуң чуртунуң эрге-ажыктары-биле дүүштүрери белен болур.

Совет Эвилелиниң чаагай, кожа-хелбээ доггуннаашкын принциптерин барымдаалап тургаш, Германияның Федеративтиг Республиказы-биле харылзааларын эде тургузарынче, ГФР-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынче угланган шугуму — бистиң политикавыстың үр үеде принцип кылдыр барымдаалаар шугуму ол.

Совет удуртукчулар биле ГФР-ниң федералдыг канцлериниң аразында санал-онал солчуп турарынга хамаарышкан айтырыгларны совет удуртукчулар ынчалдыр үнелеп турар деп, Л. М. Замятин чугаалаан.

Федералдыг чазактың парлалга болгаш информация ведомствозунуң удуртукчузу — статс-секретарь К. Берлинг оон соонда чүве чугаалааш, чугаалажыышкыннар ажыл-ишчи ёзу-биле эртип турар дээн. Экономика талазы-биле катай алырга, ГФР биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны улам калбартырының айтырыгларын чугаалажып турар деп демдеглээн. Федералдыг канцлер ындыг кады ажылдажылганы ханыладыры дээш, үлетпүр кооперациязының хевирлерин улам ханыладыры дээш туржуп турар. Экономикага хамаарышкан солчуушкунну ханыладыры политиктиг хөгжүлдеге база таарымчалыг салдарлыг болур деп, К. Берлинг демдеглеп чугаалаан.

Парлалга конференциязынга ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң төлээлекчилери корреспондентилерниң айтырыгларынга харылаан.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

«Шын» солун тургустунгаанындан бээр 50 чыл оюн 1975 чылда демдеглеп эрттирер. Эң баштайгы тыва парлалганың эгезин салган солуннуң чартык чүс чылда эрткен оруу — ТАР-ның болгаш Совет Тываның хөгжүлде төөгүзүнүң дириг арыннары болу берген. Бо хүннерге чедир номчукчулар «Шынның» 9600 ажыг номерлерин алган. Ынча хөй номерлерин дамчыштыр солун номчукчунуң өңнүү, сүмелекчизи, башкызы, сургакчызы болуп, партияның шынчы сөзүн чонга хүн бүрү дамчыдып келген.

Солуннуң 50 чыл болур оюн чүгле ооң номчукчуларынга эвес, а харын тыва улустуң культура амыдыралынга база бир ужур-дузалыг болуушкун кылдыр демдеглеңир. Ынчангаш 1975 чылга хамаарыштыр «Шынның» чагылгазы — юбилейлиг чылдың чагылгазы болур болгаш ол бедик деңнелге эртер дээрзинге чигзиниг турбас. Солуннуң чаа чылдагы чагылгазының байырлал чылы-биле капсырлашканын чер-черде партия организациялары, хөй-нииити тарадыкчылары чагылга кампаниязының үезинде чонга тайылбырлап турарлар.

«Шын» солун Тывага улусчу революцияның тиилээринге, Совет эрге-чагырганың социалистиг чаартылгаларны чорударынга, экономиканы тургузуп, быжыктырарынга болгаш культура революциязының тиилээринге, ленинчи национал политиканы боттандырарынга улуг-хуузун киирген. Ынчангаш солун дөртен харлаан оюнда РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Амгы үеде бистиң солуннуң коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, ажылчы чонну тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планын хуусаа бетинде күүседирипче мобилизастап, чер-черде калбарган социалистиг чарышты чырыдып турар.

Редакцияның коллективи солуннуң 50 чыл болур байырлалынга төлептиг ужуражыр, солуннуң идейлиг утказын, техниктиг шимелде-каасталгазын улам экижидер дээш чогаадыкчы-даа, организастыг-даа хемчеглерни ап эгелей берген. Ол хемчеглерниң бирээзи болза, чер-черге болуп эртер номчулга конференциялары. Номчукчулар-биле ужуражылгаларны районнарга, хөй номчукчулуг чер бүгүдезинге эрттирер. Аңаа номчукчуларның киирген ажыктыг санал, сүмелерин солуннуң ажылын экижидеринге ажыглаар.

Номчукчулар-биле харылзаа быжыккан тудум-на, солун улам массалыг, улам солун, номчуштуг болур деп бистиң улуг баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң чагыы ындыг. Ону амыдыралга боттандырбышаан, солуннуң бижикчилери-биле ажылды улам ханыладыр бис. Бо чылдың 9 айларында редакция номчукчулардан 5 муң ажыг чагааны алган. Келген чагааларның кол нуруузу парлаттынган. Редакция номчукчуларның чагааларындан тускай арыннарны кылып, «Редакцияга чагаалар», «Хандырылгаңар кандыгыл?», «Мергелдейге», «Редакцияның почтазындан» дээн чижектиг рубрикаларны үндүрүп турар. Келир чылын ол рубрикаларга «Өг-бүле бюджеди», «Ажыктыг сүмелер», «Арыг-шевер — кадыкшылдың үндезини», «Шеверниң булуңу» дээш оон-даа өске бөлүктээн, түүлээн солун эгелер, булуңнар, арыннар немежир. Амыдырал-чуртталгага ажыктыг сүмелерни, чагыгларны оон номчуп, чараш аажы-чаң, эки мөзү-шынар дугайында үлегер-чижекти ап, номчукчулар санал, сүмезин солчур.

1975 чылда «Шын» солуннуң арыннарындан делегейде, Төрээн чуртувуста, бистиң республикада чүү болуп, чүү кылдынып база бүдүп турарын билип алыр силер. Оон ангыда, бойдуста болгаш эртем-техникада, амыдыралда солун чүүлдерни үргүлчү парлаар.

Редакция партия болгаш чазактың хүн бүрүде үндүрүп турар чугула доктаал, шиитпирлеринге, делегейде болгаш бистиң чуртувуста болуп турар онза ужур-дузалыг болуушкуннарга холбаштыр тайылбырлаалдыг чүүлдерни удаа-дараа бээр. «Ийи делегей — ийи амыдырал» деп тускай арынга совет амыдыралдың буржуаз амыдыралдан артык күштүүн, чаражын, мөзү-шынарлыын, амыдыралчызын көргүзер. Ону көргүзерде тодаргай чижектер-биле совет болгаш буржуаз амыдыралдарны деңнештирип чугаалаар. «Идеологтуг ажылдың практиказындан», «Идеологтуг фронтунуң дайынчылары» — бо рубрикаларның адаанга партия организацияларының, идеологтуг ажыл чорудуп турар организацияларның кижизидикчи, организакчы ажылының арга-дуржулгазын чырыдар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге дугайында база аңаа ажыктыг дузалал материалдарын делгереңгейи-биле парлаар. «Революсту, дайынчы, күш-ажылчы алдар», «Күжүвүс — найыралда» деп арыннардан совет улустуң эң эки чаңчылдарының, найыралының дугайында амыдыралчы, солун чижектерлиг материалдарны номчуур силер. Оон ынай хостуг үени чөп эрттирип, ажыглаарының дугайында диспутту номчукчулар-биле чорудуп, аңаа хөй авторларны киириштирип, оларның санал, сүмезин алыр.

Партия организацияларының иштики амыдыралының болгаш ажылының арга-методузунуң айтырыглары солун арынга кол чери ээлээн турар. «Коммунист дугайында чугаа» деп эгениң адаандан коммунистиң мөзү-шынарының, мурнакчы ажылкижиниң, төлептиг аажы-чаңының, үлегер-чижээниң дугайында чечен чугааларны, очерктерни, амыдыралчы чугааларны номчуп болур. Аныяктарның патриотчу ажылхерээниң, чаа кижиниң төлептиг аажы-чаңының, культурлуг өзүлдезиниң дугайында солун чугаа «Комсомолчу от-чуташ» деп арынга уламчылаар.

Солуннуң номчукчуларының кол нуруузу көдээде чурттап турар болганда, көдээ-биле холбашкан айтырыглар парлаттынып турар материалдарның хөй кезиин ээлеп турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның темазы солун арынга чаңгыс хүн-даа чырыттынмайн барбас. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң Тывага хой ажылын улам хөгжүдер дугайында салган сорулгазы солуннуң көдээ ажыл-агый талазы-биле кол темаларының бирээзи апарган. Ынчангаш «Хойжунуң арыны» дээр айда доктаамал үнер тускай арынны организастаан. Аңаа 1975 чылда уксаалыг хой ажылдыг «Өөк», Тока аттыг совхозтарның, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжу бригадазының ажылының дуржулгазын, хойнуң баш санын өстүрер, ооң уксаазын экижидер, хойжуларны ээлчеглиг калатче шилчидер дээш оон-даа өске чаа чүү барыл, чүнү кылып турарыл, ону тодаргай көргүзүп бижиир. Хойжунуң арынынга тус-тус мурнакчы хойжуларның дуржулгазын чугаалап турар очерктерни, оларның боттарының чугааларын, чүүлдерни парлаар. Ол ышкаш хойжуларның сонуурган турар айтырыгларынга харыыларны, сүмелерни бээр. Хой ажылының талазы-биле солун, ажыктыг чүүлдерни Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы-даа чурттарның амыдыралындан парлаар.

«Силерниң ажыл-агыйыңарның специализастаашкыны кандыг углугул?». Мындыг темага чугаалажыышкын кылып, ол чугула айтырыгны чугаалажырынга тускай эртемниглерниң, ажыл-агый удуртукчуларының, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү ажылдакчыларының киржилгезин чедип алыр. «Малчынның харысалгазы» деп эге-биле парлаттынып турган чуганы уламчылаар, аңаа тускай эртемниглерниң харысалгазының дугайын база чугаалажыр. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планын ажыр күүседир дээш көдээ ишчилерниң аразында калбарган социалистиг чарыштың канчаар чоруп турарын, ону организастап, түңнеп турарының эң эки чижектерин чырыдар.

Эң эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдыг, хөй продукцияны ылаңдап ажыр бүдүрери дээш Тываның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң, бригада, цехтериниң болгаш ажылчыннарының аразында калбарган социалистиг чарыжын «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели» деп рубриканың адаанга доктаамал чырыдар. Аңаа мурнакчыларның дуржулгазын тодаргай чырытпышаан, беш чылдың онаалдаларындан чыдып каап, планын күүсетпейн турар бүдүрүлгелерниң хожудап турар чылдагааннарын илередир, ол сорулга-биле «Хожудап турарлар-биле интервью» деп рубриканы үргүлчү үндүрер. Келир чылын хөй черни тоску беш чылдың сөөлгү чылының болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседири база СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур белеткелдер ээлээн турар. «Беш чылдың кижилери» деп эге-биле бөлүк очерктер, чурумалдар база парлаттынар.

1975 чылда «Шынның» арыннарынга Тываның болгаш Төрээн чурттуң культура амыдыралы долу чырыттынар. С. К. Токаның моон мурнунда парлаттынмаан чогаалдары, К. Кудажының, С. Пюрбюнуң, Ю. Кюнзегештиң, С. Сүрүң-олдуң, А. Даржааның улуг хемчээлдиг чаа чогаалдарын солунга парлаар. Чечен чогаал болгаш уран чүүлге турасхаарткан «Челээш» деп арын айда ийиден эвээш эвес үнер. Уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге таарыштыр тургускан «Хүнчүгештиң» материалдары улам экижип, кыска, сөс-домаа чеченчип, кижизидилгелиг утказы чедингир апаар. «Шынның» аалчылары», «Мергелдейге булуң» (шоодуглуг), «База катап культура дугайында» дээш өске-даа рубрикалар немежир. Аңаа эстетиктиг кижизидилгеге, чараш аажы-чаңга, эки чаңчылдарга, мөзү-шынар кижизидилгезинге болгаш эргениң артыышкыннарынга удур демиселге хамаарышкан айтырыгларны көдүрер. Ажыл-ишке, амыдырал-чуртталгага, аажы-чаңга-даа дүүштүр культура кижизидилгезиниң дугайында улуг болгаш чугула айтырыгны чугаалажыры-биле солун арынга диспутту көдүрер деп турар.

1975 чылда «Шынның» номчукчулары спортчу солун оюннарның дугайында медээлерни, репортажтарны, бөлүк, түү материалдарны номчуп, «Турисчи оруктар», «Шыдыраачының булуңу», «Бойдус булуңу» деп солун рубрикаларга боттары идепкейлиг киржип, санал, сүмезин киирерлер.

Солун номчукчуларның идепкейлиг киржилгези-биле амыдыралдың хөй талалыг айтырыгларын, солун чүүлдерни чогуур үезинде чырытпышаан, бодунуң алдын юбилейинге төлептиг ужуражыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаар, ооң ажыктыг чоруун бедидер дээш шудургу демисежиңер, ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынның болгаш концентрастаашкынның баазазынга специализастаашкынны хөгжүдүңер! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны ажыл-агыйжы ажыглаңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

Тула областың Ленин аттыг колхозунуң колхозчуларының чагаазы

Совет кижилер Улуг Октябрьның байырлалынче өөрүшкүлүг, чырыткылыг сеткил-биле кел чоруурлар. Күш-ажылчы тиилелгелериниң, социалистиг хүлээлгелерин күүсеткениниң, беш чылдың дөрткү чылын чедиишкинниг дооскканының дугайын коллективтер улай-улай рапорттап турарлар. Ол кыска дыңнадыглар — партияның төлевилээни планнарны боттандырар дугайында бүгү чоннуң сагыш салыышкынының чайыннанчак херечилели-дир. Бүгү күжүвүстү, билиивисти, дуржулгавысты СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээни программаны амыдыралга боттандырарынче угландырып турар бис.

Кылган чүүлдер хөй. Беш чылдың доостур чылында бисти чаа улуг ажыл-херектер манап турар. 1975 чыл — анаа эвес чыл. Ол чыл бистиң партиявыстың XXV съездизиниң бүдүүзү-дүр. Бистиң кылып шыдаан бүгү-ле чүүлдеривис, бистиң чедип алган бүгү-ле чүүлдеривис бистиң бурунгаар улам ыңайгы шимчээшкинивисти ылап тодарадыр апаар.

Ам канчаар ажылдаар ужурлуг бис, чаа туруштарже канчаар чоруур бис? Оңгу беш чыл планы ол дээрге, хамыктың мурнунда шынарның беш чылы, чоннуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрериниң ужун үре-түңнелдиг чоруктуң беш чылы болур ужурлуг деп, Молдав ССР-ниң 50 чыл оюнуң байырлалынга Кишиневка чүве чугаалааш, Л. И. Брежнев айыткан болгай. «Шынарның болгаш үре-түңнелдиг чоруктуң айтырыглары бистиң көдээ ажыл-агыйывыска-даа эң-не дорт хамаарылгалыг болуп турар. Ам бүдүрүлгени көвүделирин бис тарылга шөлдерин калбартырының күсели-биле эвес, харын дүжүткүр чорукту бедидериниң күсели-биле, черниң үнүш-дүжүткүр шынарын экижидериниң аргазы-биле, черниң база мал ажылының ниити культуразын бедидериниң күсели-биле чедип ап турар-ла болгай бис» — деп, Леонид Ильич онзалап демдеглээн.

Магалыг-ла сөстер! Ажыл-агыйны чорударының интенсивтиг аргаларынче угланыышкынны партия быжыг-турушту-биле уламчылап турар. Демдеглеп каалыңар: ховуларның база фермаларның үре-түңнелдиин бедидери болгаш бүдүрүүшкүннүң көвүдедири чер база мал ажылының культуразын көдүрери-биле холбашкан болуп турар. Мында культура дугайында чугаа ол сөстүң ёзулуг ханы утказы-биле чорул турар болбайн аан. Техниктиг депшилгениң шиңгээдириин, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин практика кырынга ажыглаарының, мал ажылын индустриалдыг орукче шилчидериниң, малчыннарның күш-ажылының характерин ескертириниң дугайын бодап турарывыс ол.

Фермаларның культуразын бедидер чорук кайы хире үре-түңнелди бээрин бистиң колхозтуң чижээнден көрүп тур бис. Биске сүт бүдүрүлгези он чыл мурнунда кандыг туржук? Суурлар санай хөй-хөй үүрмек фермалар, холдуң күш-ажылы, мал чеминиң кошкак баазазы, шоолуг сүттүг эвес «холушкак» инектер турду. 1964 чылда бир инектен ортумак саалда чүгле 1.500 кг болганын чугаалаарга-ла четчир. Ындыг продукция биске карылгалыг болуп турганы билдингир.

Көдээге эгелекчи чорукту болгаш чогаадыкчы дилээшкинни калбартырынга орукту ажыткан СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң сөөлүнде ажыл-агыйның адырларын хөгжүдеринге үндезин эргилде болдунган. Улуг эчис-сорулга салдынган: комплекстиг механизацияга, мал ажылының культуразын бедидеринге үндезилээш, ол адырга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шиитпирлиг улгаттырар.

Ынчаарда биске мал ажылының культуразын бедидери дээрге, хамыктың мурнунда улуг күш негеттинер чорудулгаларны комплекстиг механизастаары болуп турган. Коллективтиң чогаадыкчы дилээшкини Ада-чурттуң болгаш даштыкының дуржулгазын өөренип көрген чорук онзагай хевириниң мал кажаазын төлевилеп тударынга дузалаан. Ол кажаага амгы үениң машиналарының системазын шыңгээткен чорук малчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн ылап көдүрериниң аргазын берген. Чаңгыс саанчы 50 баш инекти ажаап, саап турар апарган, ажылдап турар бир кижиге ортумак онааг үш катап көвүдээн. Центнер сүт бүдүреринге үнер чарыгдалдар 20,6-дан 6,2 кижи-хүн чедир кызырылган. Ынчалзажок, ол дээрге, мал ажылының ёзулуг бедик культуразынче чүгле баштайгы базым болуп турган. Механизация-биле бүгү-ле чүве дооступ калбас. Биске баштайгы үеде мындыг турду: чаа кажаа туттунган, ону янзы-бүрү машиналар-биле «дерээш», ажыглалга дужааган. Шупту чүве: инекти саары-даа, суггарары-даа, өдээн үндүрери-даа механизастаттынган. А технология эрги хевээр, инектерни ажаап, саап турар саанчыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бедивээн. Ооң ужурундан ол адырның орулгалыы өспээн, сүттүң өртээ эрги хевээр аар болбушаан турган. Удуртукчулардан чамдык кижилер: хамык ужур садып алыр өртектерде-дир деп түңнел кылырынга белен турду.

Шын эвес бодал-дыр. Сүт ынчангы өртектер үезинде-даа чүгле эки орулганы берип болур эвес, харын-даа албан бээр ужурлуг. А бир эвес сүттүң бот-үнези бедик болза, ооң чылдагааны ажыл-агыйжы эвес чоруктан, бүгү ажылдың куду шынарлыындан дилээр херек. Чаа кажаа эрги технология ол дээрге, бүдүрүлгениң куду культуразының база бир херечизи, ооң үре-түңнелдиин бедидеринче орукта ажытталчак шаптараазын-дыр.

Бистиң фермаларывыста комплекстиг механизация мурнакчы технологияга орукту ажыткан.

Чурттуң болгаш даштыкының литературазын өөренип көргеш, бистиң чуртувустуң мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазын шинчилезиншаан, малды баглавайн ажаарының системазы экономика талазы-биле ажыктыг деп түңнелге келдивис. Дилээшкинниң чаа угланыышкыны ынчаар тывылган. Мал ажылының бедик культуразы дээш демиселдиң бо үе-чадазында сүт бүдүрериниң чаа технологтуг чорудулгазын ажыглаарынга көрдүнген комплексти ажылдап кылырының сорулгазы бистиң мурнувуска тургустунуп келген.

Ындыг төлевилелди боттарывыстың күжүвүс-биле кылган бис, ынчангаш удаваанда колхозка 400 инекти ажаарының чаа комплексиниң бирги ээлчээ ажылдап эгелээн. Ол комплексте инектерни баглавайн 4 одуругда тургускан. Оларны «УДС-3» деп механизастаттынган ийи установкаларның дузазы-биле хүнде ийи катап тускай саалда өрээлинге саар.

Мал ажылының культуразын бедиткен чорук Новомосковскиниң Ленин аттыг колхозунга улуг чедиишкинни берген. Сүт бүдүрүлгези 592 тоннадан 2.400 тонна чедир көвүдээн, саанчы бүрүзү 100 чедир инекти ажаап, саап турар, фермаларның ажылдакчыларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 10 катап өскен. Сүт бүдүрүлгези бедик орулгалыг адыр апарган.

Бүгү ажылды долу механизастааны болгаш чаа технология моон мурнунда чылдарнынга деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи катап бедиткен. Комплекстиң бирги ээлчээнде 400 инекти чүгле 7 кижи ажаап турган.

Комплекс — делгем утказыг сөс. Ооң утказы чүгле инженерлиг, тургузулга кезээ-биле кызыгаарлаттынып калбас. Канчаар-даа экижидир кылдынган инек кажаазы бүгү айтырыгларны долузу-биле шиитпирлеп шыдавас. Ферманың культуразы шөлдүң культуразы-биле чарылбас харылзаалыг. Бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаарын чамдык черлерде чүгле күрүнениң херээ кылдыр көрүп, улуг комплекстерниң тудуун тус черлерниң байдалын өөренип көрбейн планнаар, харын-даа ол черлерде малдың санын, бар мал чемин безин барымдаалавас чүүлдер бар. Бисте мал ажылын специализастаары малдың баш санынга болгаш боттуң күжү-биле белеткээр мал чеминге үндезилеп турар. Мал ажылын үндезини-биле эде тургузары биске гектар бүрүзүнүң ажыктыын бедидери-биле, мал чемин бүдүрерин өскертири-биле капсырлажып келген.

Эртемге үндезилээн тарылга ээлчештирилгезин ажыглааш, тарылганың структуразын сайзыраңгайжыткан, бедик дүжүт бээр райончуткан сорттарны киирген, органиктиг болгаш минералдыг чемишкидилгелерни чогумчалыг ажыглаарының системазын хереглээри дээш дүжүттү бедидериниң өске-даа факторлары холга алдынган.

Шөлдүң участок, черниң улдуң бүрүзүнден бедик дүжүт алыр деп, агротехника талазы-биле тускай эртемниглерниң, чер ажылдакчыларының салып алган сорулгазы ындыг.

Чер ажылының культуразын бедидер дээш демисел эки түңнелдерге чедирген. Моон мурнунда бис гектар бүрүзүнден-не 10 центнер тараа, 50 центнер чигир свёклазы ап турган болзувусса, ам тараа культураларының гектар бүрүзүнден 40 центнер, чигир свеклазын гектарындан 350, а мал чеми культураларының гектар бүрүзүнден 600 центнер дүжүттү ап турар. Кышка мал чеминиң артыкшылдыг курлавыры тургустунган, чижеглеп алган бир баш мал бүрүзүнге 30,5 центнер чемгерилге единицазы белеткеттинген.

Мал ажылының бедик культуразы бистиң хүннеривисте малга тергиин шынарлыг чемни белеткээрин негеп турар. Ол дугайында чугаа болу бээрге, чамдык улус мынча дээр:

— Чыл бүрүзү дөмей эвес тир, каңнаашкынныг-даа, чаашкынныг-даа болгулаар. Ындыг болганда, ол айтырыгны шиитпирлээри берге.

Бойдустан чагыг кылбайн турарывыс шын, ынчалза-даа ховулар, шынаалар — бистиң холувуста. Хөй чылда ажыглаар суггаттыг одарларны эки ажаар болзувусса, бедик шынарлыг мал чеми-биле бисти хандырып шыдаар. А ындыг одарлар бисте 250 гектар. Ооң гектар бүрүзү ортумаа-биле 6—8 муң чемгерилге единицаларын берип турар.

Бистиң холувуста чүгле шөлдер, шынаалар бар эвес. Амгы үениң көдээ ажыл-агыйы техника-биле эки хандыртынган. Күчүлүг тракторларны, бедик бүдүрүкчүлүг комбайннарны болгаш өске-даа техниканы үлетпүр бүдүрүп турар. А херек чүгле ону билдилиг ажыглаарында. Мал чеминиң шынарын экижидеринге боттарывыстың күжүвүс-биле колхозта тудуп алганывыс комбикорм заводу биске дузаны чедирип турар. Ол завод хонукта 150 тонна янзы-бүрү хевириниң чемнерин бүдүрер. Малды моон мурнунда чарбалап каан тараа-биле чемгерип турувуста, ооң чамдыызын мал шиңгээдип албайн турган. Ам мал чемин бүрүнү-биле ажыглап, ооң чарыгдалын 30 хуу чиигеттивис.

Бойдус дээрге бойдус, а ажыл дээрге ажыл-ла болгай — деп, Л. И. Брежневтиң чугаалааны-ла чөп.

Эки тургустунган зоотехниктиг албан чокка мал ажылының культуразы чедип алдынмас. Малдың уксаажыдылгазын экижидери, калатты шилип алыры болгаш тургузары, чаш малды кызымак ажаары — бо ажылдар бистиң хүн бүрүде кичээнгейивистиң төвүнге турар ужурлуг. Бо бүгү чүүлдер кылдынып турар бе? Чамдык колхоз, совхозтарда бо ажылче кошкак кичээнгей салып турары чажыт эвес. Маңаа онза роль тускай эртемниглерге хамааржыр деп санап турар бис. Малды ажаарының үлетпүр технологиязын ажыглаарын бистиң колхозта олар баштап турар. Зоотехниктиг албанның күжениишкинниг ажылының түңнелинде бедик продуктулуг малды кодан-да тургускан. Ында арыг уксаалыг малдың саны үргүлчү өзүп турар. Ам бисте инектерниң 20 хуузун элита болгаш элита-рекорд клазынга аңгылаан, а 65 хуузу — бирги класстыы.

Фермаларга бүдүрүлгениң бедик культуразы дээш демисел бистиң ажыл-агыйывыска чүнү бергенил? Инектерниң продуктулуу ийиден хөй катап өскен. Бо чылдың тос айларында инектен ортумак саалда 3.257 кг болган. Сүттүң ниити бүдүрүлгези дөрт катап — 592 тоннадан 2400 тонна чедир көвүдээн. Сүттүң шынары шиитпирлиг экижээн. Комплексте сүт цеги бар, аңаа сүттү арыглап, ажывас кылдыр хайындырып база соодуп турар.

Сүт бүдүрериниң үлетпүр технологиязы ук адырны үндезини-биле өскерткен. Үүрмек фермаларны узуткаан. Саар бүгү инектерни чаңгыс комплексте мөөңнээн. 800 баш инекти чүгле 12 кижи ажаап, саап турар, ооң иштинде операторлар бригадазы 6 кижилиг. Мындыг сан-чурагай эң-не көрүштүг: сөөлгү он чыл дургузунда малчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү он катап өскен. Ам колхоз центнер сүттү бүдүреринге чүгле ийи кижи-шакты чарыгдап турар. Ынчангаш ол адыр бедик орулгалыг болуп турар.

Ол комплексти туткан соонда, өске адырларга ажылдаары-биле 60 ажыг малчыннар оон хосталып үнген. Бистиң обласка бо беш чылда болгаш оңгу беш чылда туттунган турар 120 ындыг комплекстер улус ажыл-агыйынга 7000 ажыг кижини хостап бээрин санап үндүрери берге эвес-тир.

Шупту-ла чүвени сан-чурагайлар-биле хемчээп болбас болбайн аан. Мал ажылының культуразы өскени-биле кады, өске-даа социал айтырыглар бир янзы шиитпирлеттинип турар. Фермалар ажылдакчыларының күш-ажылының утказы шынары өскерлип турар. Чижээ, бистиң колхозта амгы үениң малчыны деп кымыл ол? Ол дээрге, оператор-дур, машина-биле инек саар бирги класстың мастери-дир, машиналарның нарын комплексизин тулган эки шиңгээдип алган, бедик мергежилдиг кижизи-дир. Болунуң билиг-медерелиниң, ниити эртемниң болгаш угаан-бодалының, күш-ажылының байдалының талазы-биле ол индустриалдыг ажылчындан холдуунда чүнүң-биле-даа ылгалбайн турар.

Улам-на идепкейлиг, улам-на быжыг туруштуг ажылдаарынче, участок бүрүзүнге, адыр бүрүзүнге бедик үре-түңнелдиг чорукту чедип алырынче партия бисти кыйгырып турар. Партияның кыйгырыы бисти чаа-чаа күш-ажылчы бүдүрүүшкүннерже сорук киирип турар. Бис мал ажылының бүгү көргүзүглериниң талазы-биле эрткен чылдың деңнелин ашкан бис. Чыл дургузунда инек бүрүзүнден 4000 кг сүттү саап алыр, күрүнеге эрткен чылдаазындан 500 тонна сүттү хөйнү садар дээш чарыш бо хүннерде улуг күжениишкин-биле чоруп турар.

1975 чылда коллективтиң планнары улуг. Беш чылдың доостур чылын онзазы-биле, улуг чедиишкиннер-биле демдеглээри биске күзенчиг. Күрүнеге тараа, чигир свеклазы, эът садар талазы-биле болуунуң беш чыл планын колхоз ам безин күүселипкен. Сүт садар талазы-биле беш чыл планын келир чылдың майда доозар дээш бүгү күжүвүстү салыр бис. Беш чыл дургузунда күрүнеге 9 муң тонна сүттү бээр бис. Ол болза, сески беш чыл планында сатканындан ийи катап хөй болуп турар. Күрүнеге тараа болгаш эът садарын база-ла ийи катап көвүдедир бис. Бистиң улуг, ынчалза-даа бүрүн боттанып болур эчис-сорулгавыс ындыг-дыр. Ол сорулгаларны өзүлдениң шынар факторлары-биле, малчыннарның күш-ажылының культуразын база үре-түңнелдиин бедидери-биле шиитпирлээривисти айтып каалыңар.

В. Стародубцев, колхозтуң даргазы;
Н. Терехов, партбюро секретары;
Н. Кочетова, кол зоотехник;
М. Каткова, А. Радюшкина, А. Крысанова, А. Кузьмин, В. Лазинцов, А. Побочина, машина-биле инек саарының операторлары.

Тула областың Новомосковск районунуң Ленин аттыг колхозу.

Катя Дүлзүкей Каа-Хемде «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген фермазынга он дөрт чыл дургузунда саанчылап келген. Эрткен үениң дургузунда ол чымыштыг мергежилди бүрүн шиңгээдип алган болгаш мурнакчыларның бирээзи апарган.

Хоочун саанчы тодарадыкчы чылда районнуң саанчылар конкурузунга, ийиги черни алган. Ол Улуг Октябрьның байырлалынга база багай эвес түңнелдерлиг ужуражып турар: он айларның дургузунда бир инекке онаштыр 1520 килограмм сүт саап алган. Ам бир инектен-не чүс килограмм хире сүт саарга, ооң бо чылгы планы күүсеттине бээр.

К. ЧООДУ.

ИДЕПКЕЙ УЛГАТКАН

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг суурда херээженнер чөвүлели районда база бир эки ажылдыг чөвүлелдерниң бирээзи. Ол районга безин алды удаа бирги черни алган. Херээженнер ортузунга ооң чорудуп турар ажылы хөй талалыг.

Чөвүлел агитквартиралар ажылынче кол кичээнгейни салган. Ынчангаш оларга кижизидилгениң янзы-бүрү ажылдары чорупкелген. Агитквартиралар аайы-биле суурнуң херээженнери Лениниң допчу намдарын өөренип турар.

Ол ышкаш ийи чыл хуусаалыг төрелдер университеди ажылдап келген, херээженнер кежээки школада база өөренип турар.

Чөвүлел агитквартираларга ада-иелер-биле ажылды күштелдиргениниң түңнелинде, школада өөренип турар уругларның өөредилгези экижээн.

Малчын херээженнер ортузунга кижизидикчи ажылды чорудуп келгениниң түңнелинде 25 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган.

Салбырның хөй-ниити ажылынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Маадыр-ие Үрүле Кандан, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчилери Сүге-Маадыр Каллар, Бичииней Хомушку, Херелмаа Саңдуу, Тыва АССР-ниң депутады Долзан, Иргит, даарыкчы Тана Ондар дээш оон-даа өске херээженнер идепкейлиг киржип турар.

Агитквартираларның аразынга бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези дөрт чыл улаштыр эртип келген. Оон шилиттинген номерлерни районнуң ажыл-агыйының аңгы-аңгы коллективтеринге көргүзүп турган.

Чижээлээрге, малчыннарның 35 кижи киржикчилиг концертин районнуң ажыл-ишчилери хөлчок сонуургаан. Оларның аразында ырлаар, шүлүктээр, бызаанчылаар, хомустаар кандыг кижи чок дээр.

Кызыл-Даг ортумак школазының башкылары Болат Бичелдей, Өнермаа Соян, Көкей Хертек, Александра Сарыглар олар агитквартираларның ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар.

Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери Чечек Дамдынчап, Маңгаа Аңай-оол, Көк Намчыл-оол, Олча Күдер дээш өскелер-даа онаашкан херээнге кызымак болуп турар.

Бай-Тайга районнуң мурнакчы херээженнериниң слёдунга Кызыл-Дагның херээженнер чөвүлелиниң ажылын онзалап демдеглээн. Ону СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

М. ХЕРТЕК.

Мал бажы хоратпас

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Моңгуш Мамбар-оол тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында төрүүр чүс хойга онаштыр 120 хураганны доруктуруп өстүрген, хой бүрүзүнден 2 килограмм 600 грамм дүктү кыргып алгаш, бедик көргүзүглерлиг болган.

Мурнакчы хойжу кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенген, 10 тонна сигенни кыштаанга сөөртүп чедирип алган.

Моңгуш Мамбар-оол бо чылдагы чедиишкиннерин улам быжыглап, кышкы үеде чаңгыс баш-даа мал бажы хоратпас сорулганы салган кызымак ажылдап турар.

А. КУМАЯН.

КЫЗЫМАК АЖЫЛДААН

Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр база тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар.

Ажылчын кооперациязы эрткен тос айларда бараан саарылгазының, хлеб кылыгларын бүдүрериниң даалгазын ажыр боттандырган. Кооперация кежигүннери киирип алырының планын 108,9 хуу күүсеткен.

Магазиннер аразында социалистиг чарышка Кара-Тал магазини тиилекчи болган. Автолавкаларның чарыжынга садыгжы-чолаачы эш Хомушкунуң автолавказы шылгараан.

А. АЛЕКСЕЕВ.

Парторганизацияларда отчёттар, соңгулдалар

БОТТУГ ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР

Найысылалдың автотранспорт бүдүрүлгелеринден № 3 автоажыл-агый улуг коллективтерниң бирээзи. Мында бо чылын база бир автоколонна немешкен. Ынчангаш ам ында үш автоколонна ажылдап турар. Ажыл-агыйда онаашкан ажылынга ёзулуг чүткүлдүг, шудургу ажыл-ишчилер, бедик мергежилдиг инженер-техниктиг ажылдакчылар, ажылчыннар хөй. Коммунист И. Бочкарев удурткан ийиги автоколонна тос айларның бүдүрүлге планын ажыр күүсеткени дээш Совет Тываның 30 чыл оюн холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Коммунистер В. Жбанов, Н. Жданов олар 1976 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Бүдүрүлгениң материал-техниктиг баазазы быжыгып турар. Тос айларда ниити продукция бүдүрер планы 109,9 хуу күүсеттинген.

Ынчалзажок автобүдүрүлге бо чылын деңдески ажылдап шыдавайн турар. Үшкү кварталдың онаалдазы долузу-биле күүсеттинмээн. Бүдүрүлгениң күчү-шыдалы улгаткан тудум-на, ооң бүдүрүкчү күчүзү бедиир, ажылды органызастаары экижиир ужурлуг. Ынчаарга мында байдал ындыг эвес. Моон чылдагааны чамдык удуртукчулар чаа тургустунган колоннада деп санап турар. Ол чогум ындыг бе? Бо дугайында коммунистер боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга чугаалашканнар.

Чаа тургустунган коллективтиң ажыл-чорудулгазында четпестер хөй. Мында күш-ажылдың сагылга-чуруму, машина-техниканың кадагалалы кошкак. Коллективтиң кол өзээ аныяктар, ажылга чаа киргеннер бир демниг доктаамал ажылдап шыдавайн турар. Октябрьда ук колонна өскелерден база хожудай берген. Ук коллективтиң быжыгып тургустунарынга партбюро кандыг дуза чедиргенил? Бо айтырыгга харыы парторганизацияның секретары В. Фоминчевтиң делгереңгей отчет илеткелинде чок болган.

Автоажыл-агыйның хожудап турарының чылдагааны чүгле чаа коллективте эвес, бүдүрүлгениң өске-даа участоктарының, цехтериниң күш-ажылды органызастап турарында улуг четпестерниң барында дээрзин санал берген коммунистер, илеткелчи бодуу-даа чугаалаан. Күш-ажылдың болгаш автотранспорттуң сагылга-чурумун үрээр чоруктар-биле демисел кошкак тургустунган. Чылдагаан чокка 483 ажыг кижи-хүнү үстүнген. Септелге шугумунуң четпес ажылының ужурунда хөй автомашиналар үр үеде ажыл чок аназа турган. Автопарктың күжү долузу-биле ажыглаттынмайн турарындан, тос айның чүък саарылгазының планы 89,8 хуу болган.

— Бир эвес партбюро четпестерни чайладырынче угланган организас-массалыг бүгү хемчеглерни ап, ооң күүселдезин хынап, активке даянып, хуралдарга айтырыг белеткээрде инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш өске активти идепкейлиг киириштирип турган болза, четпестер эвээш турар ужурлуг — деп, коммунист Н. Черноусовтуң саналдааны черле чөптүг. Ол ышкаш партбюро чаа тургустунган үшкү колоннаның ажылынга боттуг дузаны көргүзүп, ону демниг, найыралдыг күш-ажылчы коллектив кылып алырынче ёзулуг сагыш салбаанындан, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, сагылга-чурумнуң сула болуп турары таварылга эвес.

Автоажыл-агыйда үр чылда ажылдап келген дуржулгалыг мурнакчы ишчилер хөй. Ынчалза-даа оларның дуржулгазын нептередип, социалистиг чарышты дээштиг кылдыр органызастаар ажыл бо чылын чогуур деңнелге четпейн турар. Чыл эгезинден бээр социалистиг хүлээлгени ниити коллектив-даа, колонналар-даа алган. Ону көскү кылдыр дерип-шимеп тургускан. Ынчалзажок чарышка партийжи удуртулга база кошкак тургустунган. Бо талазы-биле месткомнуң ажылын партбюро дыңнаваан.

Чарыштың калбак нептереңгейлиг болуру куду деңнелде. Чаржып турар цехтер, участоктар билдинмес. Бо чылдың эгезинден бээр хана солун, шүгүмчүлелдиг хуудустар, комсомолчу, прожекторнуң чаңгыс-даа номерлери үнмээниниң дугайын отчет илеткелге безин мыттаваан.

Бир эвес партбюро бодунуң ажыл-чорудулгазын чорударда активке даянып, хөй-ниити организацияларынга удуртулганы күштелдирип, коммунистерниң болгаш бүгү ажылчыннарның күш-ажылчы база политиктиг идепкейин бедидеринче доктаамал сагыш салып турган болза, партийжи ажылда ындыг четпестер турбас ужурлуг. Бо бүгү коммунистерни дүвүреттпес аргажок. Ынчангаш коммунистер партбюронуң ажылын партийжи ёзу-биле шүгүмчүлээн болгаш оон боттуг деңнелди үндүргеш, чорудар ажылдың талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

В. ОЙДУП.

ЧУРУКТА: Керчиниң 12 дугаар ХПТУ-зунда далай херээниң талазы-биле кичээл чоруп тур. Ында оолдар далайга балыктаарының билиглерин болгаш мергежилдерин өөренип ап турар.

А. ПОДДУБНЫЙ биле **Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ** фотозу. (СЭТА-ның фотохроиказы).

ЧАГЫЛГАНЫ ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

КИДИН ТУЛУК...

Бистиң республиканың хоорайларында, суурларында 1975 чылдың солуннар, журналдарының массалыг чагыдылгазы бо хүннерде кидин тулук чоруп турар. Албан организация, бүдүрүлге, колхоз, совхозтарда партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының удуртукчулары, «Союзпечать», харылзаа черлериниң ажылдакчылары өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болзун дээш политиктиг, организастыг ажылдарны калбарткан.

СЭКП-ниң Кызыл хоорком уунуң бюрозунга чагыдылганы эрттирер дугайында айтырыгны өй-шаанда чугаалажып көрген. Хоорайның бүдүрүлге, албан организация черлеринде партия организацияларының секретарьларының, парлалганың хөй-нинити тарадыкчыларының чөвүлел хуралын база эрттирген.

Өй-шаанда чоруткан чогуур белеткелдер болгаш организас массалыг ажылдар чогуур түңнелдерни берип турар. Бир эвес эрткен чылдың октябрь 20-ге чедир хоорайга 41000 экземпляр солуннар, журналдар чагыттынган турган болза, ол сан бо чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге оон 2000 экземпляр хөй болган.

Чаа чылдың чагыдылгазы бо хүннерде № 1 АТБ-де, пассажирлер АТБ-зинде, алгы заводунда, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, Кызылдың «Азас» деп гастрономунда, № 13 аъш-чем магазининде, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде, республика эмнелгезинде, Тываның комплекстиг геология экспедициязында, «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде болгаш оон-даа өске коллективтерде эки чоруп турар.

Ынчалза-даа нефтебаза, Садыг министерствозу, хлеб заводу, дааранылга комбинады дээн ышкаш хөй ажылдакчылардыг коллективтерде чаа чылдың парлалга чагыдылгазының темпизи кончуг оожум чоруп турар. Ынчангаш үстүнде ады кирген коллективтерниң удуртукчулары чаа чылдың солун, журналдарының чагыдылгазынче чогуур кичээнгейни салыры чугула.

Кызыл хоорайда чаа чылдың солун, журналдарының чагыдылгазы республиканың өске хоорай, суурларынга бодаарга эки чоруп турар болза-даа «Правда», «Комсомольская правда», «Советская Россия», «Учительская газета», «Социалистическая индустрия» солуннарының, «Коммунист», «Политическое самообразование», «Пионер», «Комсомольская жизнь» журналдарының чагыдылгазы куду деңнелде чоруп турар. Ынчангаш номчукчу бүрүзү бодунуң күзелин ёзугаар четчир санныг солуннарны, журналдарны чагыдып алган турзун дээш организас-массалыг ажылдарны чорудары бистен негеттинип турар,

Л. БОЧКАРЕВА,
Кызыл хоорайның «Союзпечать» агенствозунуң инструктору.

УЛАШКАН

Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру организастыг удуртулгадан чугула хамааржыр. Барыын-Хемчикте парлалга чагыдылгазы мурнуку кайы-даа чылдан организастыг, бедик көргүзүглүг болуп турарын демдеглээр бодадым.

Районнуң союзпечать начальниги Т. С. Тараллоонуң ол талазы-биле организакчы ажылын мактаары күзенчиг. Почта салбырлары-биле быжыг харылзаалыг, ажыл-агый, коллектив бүрүзүнде тургускулаан хөй-нинитиниң парлалга тарадыкчыларынга негелделиг, оларны үргүлчү сургап кижизидер эки чаңчылдыг.

Октябрьның ийиги декадазынга чедир нинтизи-биле 17570 солуннар болгаш журналдар чагыттынган азы эрткен чылдың бо үезинден 2170 экземпляр хөй болган. Марина Ли-Сан-Хо, Александра Юшина, Татьяна Транишникова, Валентина Шурук ышкаш ботиделкейлиг тарадыкчыларны мактаары чөптүг.

Барлык ортумак школаның (директору К. Бойбу) коллективи бижидилге талазы-биле районда мурнуку одуругда. Бо хүннерде нинтизи-биле 800 ажыг солуннар, журналдар чагыттынган, азы кижи бүрүзү ортумаа-биле 2—3 чагыдылгалыг. Ак-Довурак хоорайда, «Шекпээр» совхозта байдал база багай эвес.

Бир эвес районнуң шупту черлеринге ажыл-херекти ынчаар организастаан, ылаңгыя көдээ чоннуң ортузунга эки ажылдаан болза, парлалга чагыдылгазы амгызындан ыракта бедик турар ийик. Бижиктиг-Хая, Хөнделең, Дөң-Терезин ышкаш черлерде бо ажыл ам-даа четпес тургустунган.

Партия, комсомол, профэвилел организацияларынга даянгаш, союзпечатьтың талазындан Тамара Сергеевна чамдык хемчеглерни немей организастап турар. Политчырыдыышкыннарга дузалыг, зооветеринария ажылдакчыларынга ажыктыг, өг-бүле амыдыралынга үнелиг чагыдылгаларны улам калбартып турар.

Х. МОҢГУШ.

САДЫГ УЧИЛИЩЕЗИНДЕ

Келир чылдың парлалга чагыдылгазы садыг-кооператив училищезиниң коллективинде улам калбарган. Ондар Эрес-оол ышкаш база өске-даа хөй-нинити парлалга тарадыкчыларын маңаа мактап болур.

Коллективте сөөлгү хүннерге чедир 59 экземпляр солуннарны, 49 экземпляр журналдарны нинтизи-биле 220 рубльге бижиткен. Бо хүннерде парлалга чагыдылгазы массалыг үргүлчүлеп турар.

З. ООРЖАК.

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Парлалга чагыдылгазы Чөөн-Хемчик районнуң бүгү черлеринде улам калбарган. «Большевик» колхозта байдалды чижекке көргүзер бодадым.

Өреге бүрүзү чагыдылгалыг турзун дээш партия, комсомол, профэвилел организациялары бо ажылче чугула кичээнгейни салып турар. Хөй-нинитиниң парлалга тарадыкчыларын Борбак-Арыг суурда, бригада, ферма бүрүзүнде быжыглаан.

Бо хүннерде 400 ажыг солуннар болгаш журналдар бижиттинген. Кандыг парлалганы азы чүнү чагыдып алза эки дээрзин чонга, ылаңгыя малчыннарга почтачылар идепкейлиг тайылбырлап турар.

М. ДАШ-ООЛ.

БАШКЫЛАР КОЛЛЕКТИВИ

Шагаан-Арыгның ийиги ортумак школазының башкылар коллективинде парлалга чагыдылгазы мурнуку чылдардан организастыг эртип турар. Хөй-нинитиниң парлалга тарадыкчызы коммунист Т. С. Тартан-оолду ол талазы-биле мактаары чөптүг.

Бодунуң билиин улам бедидеринге кызымак, чаа чүүлдерни билип алырынга чүткүлдүг эштерни солун чагыдылгазындан база көрүп болур. У. О. Бадыжык—11, О. Л. Бапый-оол—9, В. В. Мареев—8, С. С. Ондар—7 чагыдылгалыг.

Школаның ажылчыннары болгаш техниктиг ажылдакчылары база шупту чагыдылгалыг. Ол ышкаш келир чылдың парлалга чагыдылгазы өөреникчилер ортузунда база калбарган.

Т. МАСКЫР-ООЛ.

Тунгар Тунгарович ЛААСОЛ

СЭКП обкомунуң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри Тунгар Тунгарович Лаасол үр эвес аар аарааның соонда 1974 чылдың октябрь 29-та мөчээн.

Т. Т. Лаасол Улуг-Хем районнуң Кызыл-Даг суурунга ядыы араттың өг-бүлезинге 1929 чылда төрүттүнген. Чадааның ортумак школазынга чеди класс дооскаш, Т. Т. Лаасол 1946 чылда Тываның көдээ ажыл-агый техникумунга кирген, ону дооскан соонда Чаа-Хөл районнуң көдээ ажыл-агый килдизинге улуг зоотехниктеп ажылдай берген.

1950 чылдан 1955 чылга чедир Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң Москвада технология институдунга өөренип турган. Мал эмчизиниң тускай эртемин өөренип алгаш, Т. Т. Лаасол Каа-Хем районнуң кол мал эмчизинге, оон соонда Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария килдизиниң начальнигинге, республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызынга база көдээ ажыл-агый продуктуларының шынар болгаш садып алыышкын талазы-биле Күрүнениң кол инспекторунга ажылдап турган. 1970 чылда Т. Т. Лаасолду Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министринге депшиткен болгаш аңаа бодунуң назынының сөөлгү хүннеринге чедир ажылдап келген.

Т. Т. Лаасол 1964 чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге кирген. Көдээ ажыл-агый органнарынга удуртур ажыл кылып чораш, боду билдилиг организакчы кылдыр бүзүредип көргүскен болгаш республиканың көдээ ажыл-агыйының хөгжүдеринге улуг үлүг-хуузун киирген.

Тунгар Тунгарович шынчы болгаш ак сеткилдиг ажылдакчы, биче сеткилдиг, күш-ажылга кайгамчык ынак, партийжи чайгылыш чок туруштуг чораан. Ону республиканың удуртукчулары, тускай эртемниглери, колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары, партия, совет активи ханы хүндүлеп, үнелеп келген.

Т. Т. Лаасолдуң бүгү амыдыралы Совет Төрээн чуртка, Коммунистиг партияның хереэнге кызыгаар чок бараан болурунуң үлегер-чижээ болган. Т. Т. Лаасолдуң ачы-хавыязын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелээн. Ону Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле, «Кур черлерни шиңгээдип алганы дээш» база «Эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылын демдеглээри-биле» деп медаль-биле шаңнаан. Аңаа РСФСР-ниң алдарлыг ветеринар эмчизи деп атты тывыскан.

Тунгар Тунгарович Лаасолдуң дугайында чырык турасказы бистиң чүректеривиске мөңге кадагалаттынар.

Г. Ч. Ширшин, Б. Ш. Долчаңмаа, М. К. Мендуме, В. Н. Филиппов, В. И. Попов, Д. К. Ооржак, В. Б. Добромыслов, В. П. Суров, Т. Ч. Норбу, И. А. Ситяев, М. К. Шыырап, В. Е. Серяков, А. А. Ромашов, Ч.-Д. Б. Ондар, М. Е. Абрамов, С. С. Сонам, И. Г. Лавриненко, А. К. Бакулин, В. Д. Даваа, В. С. Борисов, В. Д. Куркутов, М. А. Хазбулатов, Е. М. Трошев.

Т. Т. ЛААСОЛДУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР КОМИССИЯДАН

Т. Т. Лаасолдуң мага-бодун салган хааржакты Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бажыңынга (Ленин кудумчузу, 30) тургузар.

Мөчээн кижи-биле чарлыышкын ёзулалы ноябрь 1-де 10 шактан эгелээр. Орнукшудулга ноябрьның 1-де 14 шакта болурун комиссия дыңнадып тур.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ЭКИ БАЙДАЛДЫГ

Даштыкы чурттарның парлалгазы, информация агентилелдери болгаш массалыг информация тарадыр өске-даа албан черлери Москвада эгелээн совет-барыын герман чугаалажыышкыннарже кол кичээнгейин салып турар. Ийи чурттуң удуртукчуларының беседалары эки байдалдыг эртип турар деп чүве демдеглеттинип турар.

Л. И. Брежнев Барыын Берлин дугайында дугуржулганы бедии-биле үнелээн деп, «Кельнер штадт-анцейгер». демдеглээн. Ооң бодап турарын ёзугаар алырга, Барыын Берлин талазы-биле дөрт күрүнениң дугуржулгазындан дээре дугуржулганы бо үеде чедип алыр арга чокдаа боор магат чок.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң удуртукчулары ийи чурттуң аразында харылзааларның политиктиг, экономика айтырыгларын херек кырынга шиитпирлээр күзелдиин чаңгыс аай илергейлээн. Олар Москва дугуржулгазын чарган соонда совет-барыын герман кады ажылдажылганың чедиишкиннерин демдеглээн деп, «Нойе Рейн-цайтунг» бадыткаан. Ийи чурттуң удуртукчуларының бодап турарын ёзугаар алырга, Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында харылзааларга база бир үе-чаданы эгелээр сорулга тургустунуп турар деп, «Генераль-анцейгер» солун айыткан.

Л. И. Брежневтиң Москвага чугаазын болгаш чугаалажыышкыннарын социалистиг чурттарның парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап турар.

«Совет Эвилели тайбыңны камгалаары болгаш дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырары дээш туржуп турар» деп, «Нойес Дойчланд» (ГДР) бижээн. Совет Эвилели бүгү Европа диптиң хемчээлинге дүүштүр кады ажылдажылганың чаа-чаа делгем оруктарын ажыдарынче чүткүлдүг, ынчангаш Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралды эң дүрген доозарын саналдаан деп солун демдеглээн.

«Чөөн болгаш барыын чүктүң аразынга харылзаа тударын чедиишкинниг хөгжүдерин уламчылап турар. Ийи чурттуң билчиишкинге, боттуг туруштуг болурунче угланган чүткүлдүү илдең апарган. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларны, кады ажылдажылганы калбартырын чедиишкинниг уламчылаар дээрзинде чигзиниг чок» деп, болгар «Работническо дело» солун бадыткаан.

«Европада байдал быжыг тайбыңны тургузарынга таарымчалыг боор турар» деп, Москвада чугаалажыышкыннарга холбаштыр венгр «Непсабадшаг» солун бижээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазы тайбыңның хереэниң тиилээринге бүзүрелдиг «Нью-Йорк таймс» демдеглээн. Европада байдал быжыг тайбыңны ылап тургузарынга кажан-даа бөгүнгүзү дег таарымчалыг турбаан. Билчиишкинниң болурунга шаптыктар ажып эрттинген кылдыр сагындырып турда безин, аңаа шаптыктар тургузуксаар оралдажыышкыннар болгулап турар дээрзин совет удуртукчу ооң-биле чергелештир медеглээн деп, «Нью-Йорк таймс» уламчылап бижээн.

Москвада боор турар чугаалажыышкыннарның түңнелдери таарымчалыг болур, ынчангаш олар ССРЭ биле ГФР-ниң аразында кады ажылдажылганы калбартырынга, Европада политиктиг байдалды экижидеринге дуза чедирер деп идегеп турарын Италияның «Паэза сера» солун илергейлээн.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларны экижидери дүшкүүрлүг байдалды делегейде чавырылдырып турары-биле ханы дугжулгелиг деп, Индияның «Нэшнл геральд» солуну демдеглээн. ГФР-биле кады ажылдажылга Совет Эвилелиниң үр үеде принцип кылдыр барымдаалаар политиказының база бир кезии боор турар деп, солун аңаа немеп бижээн.

(СЭТА).

КОЛОНИАЛИЗМНИҢ БУУРААШКЫНЫ

Чоокта чаа-ла географтыг чуруктарга «Португалияның колониязы» деп адаттырып турган, ам хостуг болган африк күрүне Гвинея-Бисауның дипломаттары КНО-нуң Кол Ассамблеязының ажылында идепкейлиг киржип турар. Португалияның оон өске база бир «далай ындында девискээри»—Мозамбиктиң улузу боттарының чуртунуң хамаарышпас чоруун байырлыы-биле чарлаарынга белеткенип турар. Анголада хөй чылдың дургузунда чоруп келген дайынны соксатканы, ынчаарга Луанданың болгаш Лиссабоннуң төлээлекчилериниң аразынга болур деп турар чугаалажыышкыннарының түңнелинде Африка дип кырынга база бир хамаарышпас күрүне тыптыр деп чугаалаар херек.

Колониализм аткаарлаар ужурга таваржып турары олдур. Португалияның Африкада колониалдыг империязының буураашкыны колонизаторларның политика талазы-биле туружунуң база-ла аштырыышкыны дээрзин ол бүгү көргүзүп турар-дыр.

Сөөлгү үеде Мурнуу Родезияның партизан-патриоттарының бөлүктериниң хөделиишкини дыка идепкейжээн. Родезияның сөөк-язы ылгакчыларының шериглеринге болгаш ынаар Мурнуу-Африка Күрүнеден чоруткан чепсектиг күштерге удур демиселге олар элээн каш тиилелгелерни чедип алган.

(СЭТА).

Черни кады ажылдап кылыр, көдээ ажыл-агыйны чер ажылының мурнакчы аргаларынче шилчидеринге белеткелди тургузары-биле Сомали Демократтыг Республикада эвээш черлиг тараачыннарны кооператив ажыл-агыйларынче шилчидип, каттыштырарының кампаниязы ийи чыл үргүлчүлеп турар.

Чоокта чаа Афгой районнуң Мубарак суурунуң чанынга «Зарница» дээр көдээ ажыл-агый кооперативин тургускан. Ооң 600 гектар шөлүнге 300 ажыг кижи ажылдаар. Ол ажыл-агыйның кол-ла өстүрер культуралары — кукуруза болгаш сезам.

ЧУРУКТА: совет трактор «Беларусь» «Зарница» көдээ ажыл-агый кооперативинде.

Д. СТЕПАНЧЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Социализм чурттарында

Орус артистиң адын эдилээн

БЕЛГРАД. Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар Югославияга тудуп тургускан чаа теплоход шылгараңгай орус артист Мария Савина аттыг болган.

Риеки чоогунда Кралевицтиң судоверфизинге ол судноңу сугже салырының ёзулалы болган. Судно 200 пассажирлиг чоруур. «Мария Савина»—Югославияның ССРЭ-ге бүдүрүп берген ийи ындыг суднозунуң бирээзи ол. Ындыг баштайгы судноңу сугже салып кииргенинден бээр кашла ай эрткен. Ол ам Соңгу чүктүң далай пароходствозунуң шугумнарында аргыжылга кылып чоруп турар.

Массалыг шимчээшкин

СОФИЯ. Болгарияның эң улуг аграр-үлетпүр комплекстериниң бирээзи «Тракия» эрткен чылын үш машина-биле күүседип турган ажылды ам ийи машина-биле кылыр лозуңнуг ажылдап турар. Комплекстиң ажылчылдары оон аңгыда, кывар-чаар материалдарның 20 хуузун камнап алыр деп шиитпирлээн.

Чиг-этти, материалдарны болгаш оттуларны чүүлдү камнап алыры дээш шимчээшкин бүгү Болгарияда делгереңгей калбарып турар. Бүдүрүлгениң илереттинмээн курлавырларын ажыглаары болгар ажылчы чоннарның чугула херээ болу берген деп чүвениң бадыткалы ол шимчээшкин болган.

(СЭТА).

ЧЕХОСЛОВАК СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКА

Чурттуң Ясловсие Богуницада бир-ле дугаар атомнуг электри станциязы 1972 чылдың декабрь айда токту берип эгелээн, а 1973 чылдың апрельде ында ийиги АЭС-тиң тудуу эгелээн. Воронежтиң АЭС-зи хевирлиг ол станцияны совет төлевилел ёзугаар тудуп турар. Тудугнуң бирги ээлчээниң дериг-херекселдерин Совет Эвилели чорудуп бээр, а ийигизинге чурттуң бүдүрүлгелеринден, бирги ээлчегде Пльзенде машина кылыр «Шкода» заводтан бээр. Ийиги чехословак АЭС-тиң күчүзү—880 муң киловатт. Баштайгы реакторну 1977 чылдың төнчүзүнде ажылдадып эгелээр деп турар.

ЧУРУКТА: Ясловсие Богуницада ийиги электри станциязының бирги блогунуң реакторун эптеп, тургузар черни кылып турар.

ЧТК—МАЧ-ның фотозу.

Чили хунтаның чалчалары

СОФИЯ. (СЭТА). Чили хунтага хамаарыштыр пекин удуртукчуларының туружу марксизм-ленинизмден маожуларның кайы хире чайлай бергенин херечилеп турар. Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар чили хунта-биле дипломаттыг харылзаа тударын соксаткан турбуже, пекин удуртукчулар өлүрүкчү генералдарның ёзу-чуруму-биле харылзаазын үзер туржук; харын ону дораан хүлээп көрген. Чили журналист Карлос Ривас «Работническо дело» солунга парлап үндүрген чүүлүнге ынча деп бижээн. Олар президент Сальвадор Альенде ниң болгаш өске-даа он-он муң чили патриоттарның ханынга борашкан өлүрүкчү идегеттер-биле сырый харылзаа тургузуп алган.

Чилиниң фашистиг хунтазын бүгү делегей чаңгыс эп-сеткилдиг буруу шаап турар деп, К. Ривас демдеглээн. Америк «Нью-Йорк таймс» солун Чилиниң амгы ёзу-чуруму «чер бөмбүрзээнде оон ческиничиг чүве чок» деп бижээн.

Ынчалмыже, фактыларның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, пекин удуртукчулар хунта-биле шуут сүлчээлежиринден безин чиңревээн. Ханныг эргилде болган хүнден бээр бир чыл болганынга таварыштыр фашистиг үймээнчилерниң эрттирген хүлээп алыышкынынга хунтаның баштыңы Пиночет-биле Пекинниң Чилиде элчининиң чашпааланнап хол тутчуп турарының чуруун Чилиниң фашистиг «Терсера де ла ора» солуну кескү черинге парлап үндүрген. Маожулар чили хунтаның улуг эрге-дужаалдыг төлээлекчилерин боттарының хүлээп алыышкынынга хүндүлүг аалчылар кылдыр чалап алган.

Чилиниң фашистиг парлалгазы чили ёзу-чурумнуң хартаачылары-биле пекин элчининиң «ижин-кара чок, найыралдыг ужуражыышкыннар» кылып турарын үргүлчү бижип турар. Экономика харылзаалары-биле катай алырга, Пекин бодунуң хунта-биле харылзаалар тударын улам шуударып, калбартып турар. «Хунтаның экономика талазы-биле бергедеп турар чидиг айтырыгларын шиитпирлээринге Пекинниң улуг дуза чедиргенинге холбаштыр» өөрзээнин Чилиниң хунта парлалгазы идээрген бижээн деп, К. Ривастың чүүлүнде оон ыңай чугаалаан.

Фашистиг ёзу-чурумнуң дүржок херектер үүлгедип турарын пекин удуртукчулар чаңгыс-даа катап буруу шаппаан. Маожулар Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязынга өжегээр киришпейн келген. КНО-га Чилиде байдалды кижи эргелериниң талазы-биле комиссияның хуралынга чугаалажып турда, кыдат төлээлекчи бүгүдеге көөргеттинип, хуралдан дезип чоруй барган. Хунтаның тургузуп алган дүржок болгаш араатанзыг ёзу-чурумун буруу шавар резолюцияны бадылаарынга киржирин кыдат төлээлекчи күзевээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга пекин төлээлекчизи база чили хунтага чашпааланнап турган. Ынчангаш маожулар Чилиниң Коммунистиг партиязын болгаш Улусчу чаңгыс эп чазаан балдырлаарда бак-чаяанныг «сөөк дайын» үезиниң суртаалын чечээргеп ажыглап турар.

Ханныг террор үезинде берге демиселди чорудуп турар чили улус кымнарны бодунуң ёзулуг өңнүктери, кымнарны дайзыннары дээрин билир.

ШИИТПИРЛИГ АЖЫЛДААР

«Көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында» Хоойлунуң Эрги-Барлык көдээ Совединиң амыдыралынга канчаар боттандырып турарын чоокта чаа болуп эрткен ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң ээлчеглиг сессиязынга чугаалажып көрген. Бо талазы-биле илеткелди ол көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. Д. Папый кылган.

Көдээ Советтиң девискээринде «Хемчик» совхозтуң ажыл-ижи экижип, экономика талазы-биле быжыгып, районда мурнакчы ажыл-агыйларының санында кирген.

Районнуң совхозтарының аразында калбарган чарышка үшкү кварталдың түңнелинде ол совхозтуң ажыл-ишчилери тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Көдээ Советтиң күүсекчи комитединиң организакчы ажыл-ижиниң чедиишкиннериниң бир кол үндезини болза, ооң хөй-нинити организацияларын хүн бүрү удуртуп, депутаттарга, активке даянып ажылдап турарында болур. Бо дугайын район Совединиң сессиязынга илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай чижектер-биле демдеглээн.

Чаагайжыдылга болгаш чурттакчы чоннуң культура-амыдырал хандырылгазының айтырыы күүскомнуң ажылында онзагай черни ээлээн. Чүгле бо чылын безин суурнуң кудумчуларынга 2000 ажыг дөс ыяшты олуртуп, янзы-бүрү чечектерни өстүрген. Чурттакчыларның аразында эң культурлуг өг-бүле дээш чарышты организастап, ооң түңнелинде 40 ажыг өг-бүлени көдээ Советтен шаңнап, мактаан.

Республиканың чурттакчылыг көдээ черлериниң нинти культуразын бедидер болгаш чаагайжыдылгазын экижидер талазы-биле Совет Тываның 30 чылынга алдар болдурган чарышка Эрги-Барлык суурнуң чурттакчылары бирги черни ээлеп, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган. Күүскомнуң кежигүннери шупту чеди кижи. Ажыл-агыйның янзы-бүрү алырларының аайы-биле ажыл хуваалдалыг, чыл планын ёзугаар ажылдап турарлар. Көдээ Советтиң сессиязынга болгаш күүскомнуң хуралдарынга чугула айтырыгларны чугаалажып келген. Ылаңгыя мал, чер ажылдарының хөгжүлдезиниң талазы-биле айтырыгларны хөй удаа чугаалашканы совхозтуң экономиказын көдүрериинге идигни база берген.

Көдээ Советтиң организакчы ажылында кол чүүл — шиитпирлер күүселдезин контрольдаары болгаш хынаары. Бо ажылга ооң даянып кол күжү—көдээ Советтиң депутаттары болуп турар. Советте чоннуң ол бүрүн эргелиг төлээлекчилериниң иштинде бо хүндүлүг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, инициативалыын көргүскеннер көвей. Ыдыглаарга Саая Дозун-кыс, Сендаш Дүкермаа, Ооржак Сесимаа, Хомушку Багай-оол, Хомушку Базыр оларны болгаш өске-даа депутаттарны хамаарыштырып болур. Көдээ Совет ажылчы чоннуң хуралдарын үргүлчү чыылдырып, ол ышкаш доктаамал комиссияларның даргаларының отчёттарын дыңнап турар. Көдээ Советтиң депутаттарынга соңгукчуларның бергени 16 чагыгның 13-ү күүсеттинген. Депутаттар чон мурнунга доктаамал отчёттарын берип, чон ортузунга ажылды агитквартиралар дамчыштыр чорудуп турар.

Суурда 19 кижи составтыг херээженнер чөвүлели көдээ Советтиң база бир даянып күжү. Херээженнер 500 дөс чечекти, 31 га ногаа аймаан бажыңнар чанынга өстүрген. Ол ышкаш чаа төрүттүнген уруглар алдеязынга 160 дөс ногаан болгаш чимистиг ыяштарны олурткан. Херээженнер чөвүлелин дамчыштыр агитквартиралар аайы-биле уран-шевер кылыглар болгаш аъш-чем делгелгезин организастаан. Эрги-Барлыктың херээженнери районга болган делгелгеге бирги черни ээлээни таварылга эвес. Херээженнер чөвүлелиниң даргазы Кызыл-оол Серецмааның эки ажылын аңаа демдеглээн.

Депутаттар бөлүктерин болгаш постуларын элээн каш черде тургускулаан. Көдээ Совет совхозта нинтиниң малын хүр кыш ажырарынга белеткел ажылдарынга дузаны чедирип, негелдени улгаттырган. Ынчалза-даа көдээ Советтиң организас-массалыг ажылында чедип кылдынмаан ажылдар барын сессияга илеткелчи болгаш санал берген депутаттар чугаалаан.

М. ХОЮГ-ООЛ.
«Шынның» корреспондентизи.

Янзы-бүрү медээлер

Маадырлыг чоруктуң кичээлдери

ВЛКСМ ТК-ның секретарьлады, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязы болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитеди октябрь 29-та бүгү чурттуң школаларынга, профтехучилищелеринге «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп кыйгырыгның адаа-биле маадырлыг чоруктуң кичээлдерин организастап эрттирген. Ленинчи комсомолдуң төрүттүнгенинден хүнүнге болгаш чоокшулап олурар улуг байырлал—Герман фашизмни тиилээнинден бээр 30 чыл болурунга турасказкаткан бо кичээлдерниң кол сорулгазы —Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде совет улустуң маадырлыг херектерибиле аныяк салгалды таныштырары болур.

Ол хүн дайынның дыка хөй хоочуннары бистиң республиканың школачылары, сургуулдары, ажылчыннары, колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилерибиле ужурашкаш, немец-фашизмге удур Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында совет улустуң маадырлыг чоруунуң, патриотчу кодурлүүшкүнүнүң дугайын чугаалааннар. Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген болуру, адаларның алдарлыг херектериниң, маадырлыг чоруктарының дугайында материалдарны чыыры болгаш өөренири, бо бүгүнү карак огу дег камнап, кадагалаары аныяктарның ыдыктыг хүлээлгези деп чүвени хоочуннар чугулалап айыткан.

Хоочуннарның аразынга ВЛКСМ ТК-ның путёвказы-биле Тывада келген Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының Совет комитединиң кежигүнү Ф. П. Котляр болгаш өскелер-даа турган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

* * *

Найырал улам быжыгар

Эрзин суурнуң Культура бажыңынга совет-моол найырал айының эгелээринге турасказкаткан район товунуң хөй-ниити төлээлекчилериниң хуралы болуп эрткен.

Акы-дуңма Моолдуң ажылчы чонунуң социализм тургузуушкунунда чедиишкиннериниң болгаш Моол Араг Республика биле Совет Эвилелиниң улустарының быжыглап турар найыралының дугайында илеткелди СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай кылган.

Районнуң септелге-тудуг участогунуң начальниги С. Сакты-Сюрюн, пенсионер М. Шожуп, Эрзин ортумак школазының башкызы М. Сотпа, районнуң улус өөредилге килдизиниң инспектору Н. Суван-оол хуралга санал берген. Олар МАР-га чорааш, көрген чүүлдериниң, моол өңнүктер-биле солун ужуражылгаларының дугайында чыылганнарга чугаалап бергеннер.

Совет-моол найыралды улам быжыглаар, харылзааларны экижидер чаңгыс эп-сеткилдиин хуралдың киржикчилери илереткен.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

* * *

Организастыг эгелээн

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң чанында партия активиниң школазының организастыг кичээлинге колхоз, совхозтарда партия комитеттериниң, бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде партия эге организацияларының секретарьлары, оларның оралакчылары, бюро кежигүннери олурушкан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртукчу ролюнуң дугайында лекцияны СЭКП райкомунуң ийиги секретары И. У. Успуң кылган.

Партия активиниң школазының дыңнакчылары өөредилге программазы база планы-биле танышкып, моон соңгаарты сорулгаларын бирги кичээлге чугаалашкан.

Х. КАРА-САЛ.

* * *

Ырак хоорайже

Калинин хоорайның Ленин орденниг хөвең-саазын комбинадының пөс-таавычылар курстарынга өөренири-биле 20 хире уруглар Тывадан чорупкан. Олар аңаа 2—4 айлар дургузунда өөренгеш, пөс-таавычының янзы-бүрү мергежилин чедип алырлар.

БИСТИҢ КОРР.

В. Сухомлинский

АВАЛАРЫВЫС

Уруглар садынга ийи чаа оол немежип келген. Оларның бирээзин Толя, а өскезин Коля дээр. Оолдарны авалары садикке удеп келген.

Чаа келген оолдар таныжып алганнар. Толя тура эжинден айтырган:

— Коля, сээң аваң кайда ажылдап турарыл?

— Канчап эскербес кижи сен, эжим. Ооң эм-таң-биле чытталып турарын билбедиң бе? Авам—эмчи кижи. Бир-ле кижи аарый берзе, ол дораан-на эмнеп каар. А сээң аваң кайда ажылдап турарыл, эжим?

— Канчап билбес кижи сен, Коля, авамдан амдыы чаа бизин хлеб чытталып турду чоп. Авам—хлеб быжырыкчызы кижи. Ол хамык улусту чемгерип турар. Хлеб чокта кандыг-даа кижи канчап чурттаар боор.

— Эмчилер бизин бе?—деп, Коля айтырган.

— Ийе, эмчилер бизин—деп. Толя харыылаан.

Шүлүкчү-биле таныжыңар

Эргим уруглар! Сураглыг орус шүлүкчү Сергей Есенинниң дугайын билир силер бе? С. Есенин Төрээн чурт, орус черниң кодээ амыдыралы, ооң каас-чараш бойдус чурумалының дугайында чечен-мергени-биле бижип турган. Сураглыг шүлүкчүнүң бичии чаштарга таарыштыр бижээн шүлүктериниң чыындызы бо чылын «Детская литература» деп ном үндүрер черге «Чодураа» деп ат-биле үнген. Ол чыындыдан «Хадың» деп шүлүктү Вл. Серен-оолдуң очулгазы-биле силерге бараалгаттывыс.

ХАДЫҢ

Көзенээмниң дужунда
Хөнү, аккыр хадың
Кышкы хевин кеткен
Кылаң-мөңгүн туру.
Харның нарын шывыы
Хаажылаан будуктар,
Селбер, хөюг салбактар
Черже шиглээн турлар.
Ыржым черде хадың
Ылым-чылым удуп,
Аккыр хыраа чайнап,
Алдын оттар кыпты.
Хаяа чырыы ону
Каап чадап турда
Саглаң будук санай
Чайыр ойнап китксэр.

Удавас экраннарга

ЧАА МУЛЬТФИЛЬМНЕР

Чаа, солун мультфильмнерни көөрү—чаптанчыг чаштар силерниң изиг күзелиңер ышкажыгай. Оларның-биле хүннүң чыгыы кинонуң база телевизорнуң экраннарынга ужуражыры кайы хире тааланчыг ийик! «Хүнчүгештиң» бо үндүрүлгезинге удавас үнер, чамдык мультфильмнер-биле силерни таныштырар бодадывыс.

Бир-ле угаангыр ирей ногааларның чемгир дазылын бодунга алгаш, а сывын аамай адытга берип турарының дугайында орус улустуң сураглыг тоолун билириңер чадапчок. Ук тоолду ёзугаар «Союзмультфильм» киностудиязы «Дазыл-биле сып» деп өңнүг мультфильмни үндүрген. Тоолдуң сөзүн артист В. Золотухин номчуп турар.

«Киевнаучфильм» киностудиязы «Аза берген койгунак» деп өңнүг мультфильмни үндүрген. Ында ада-иезинден дургуннап үнгеш, арыгга аза берген койгунактың дугайын көргүзүп турар. Койгунактың бажының тып алырынга арга-арыгның дириг амытаннары дузалаарлар. Бо мультфильмниң сценарийин В. Капустан бижээн болгаш режиссёр В. Гончаров тургускан.

«Чаа өңнүктер» деп мультфильмни «Таллин фильм» киностудиязы үндүрген. Бир кезектиг, өңнүг, чаа мультфильмде ээ-харыысалга чок бичии оолдуң дугайында чугаалап турар. Ук оол час дүжүп кээрге, кышкы хептерин аай-чыскаал чок октапкаш баар. Ооң хол-хаптары, кидис идиктери кыштың соогундан ону камгалап келген-не болгай. Ол хирезинде-ле оол оларны камнавайн октагылапкан, а даараазында кыш келирге «базындырган» хептер биеэги багай оолду каапкаш, чаа өңнүктер дилеп чоруптар. Идик-хеп чаа, идегелдиг өңнүктерни тып алган.

Амдызында бо үш мультфильмнерниң силерге аалдап чедип кээрин манап турунар. Олар-биле удавас экраннарга ужуражы бээр силер.

ХАВААМ ДОСТАЙГАНЫ

— Хавааң канчап достая берди?

— Анаа-ла, канчап достая бербес чүвел? Дыштаныр хүнде ачам-биле тооруктап чордувус.

— Аак-хайт, кадырдан чугулу берген азы ужуплаттың-на ыйнаан?

— Бөмбүк эвес, кижи канчап чуглур чүвел!

— А ынчаарга?

— Хөлчок бедик пөш бажынга дорт, кончуг-даа улуг тоорук тур де. Пөштүң чингеунунче моң-биле кээп тутсурум орта, оранчок бедиктен ужугуп баткан тоорук манаа кээп дегени бо-дур—дээш, хаваан суйбаан.— Ана гранатабиле тудускан чүве дег, чыкла дээн. Мээң бажымдан өске баш болза ойлуп каар боор! Мен болгаш харын тоовааным ол-дур. Ол тооруктуң улуу ана улуг улустуң бажы хире чоор, эш.

Х. СЕРЭЭ.

Чаа чагган аккыр харның
Чаагайын, чаагайын!

Көрүңер даан, артында-ла
Көвүк ышкаш хөгжең-
хөгжең.
Дуу шетте мырыңай-ла
Дудуш-дудуш, хоюг-хоюг.
Часка чедир хөөкүйге
Чаглак болур—чылыг-
чылыг.

Сөзү болгаш фотозу
Ч. КАРА-КҮСКЕНИИ.

КҮЧҮЛҮГ ВЕРТОЛЁТТАР

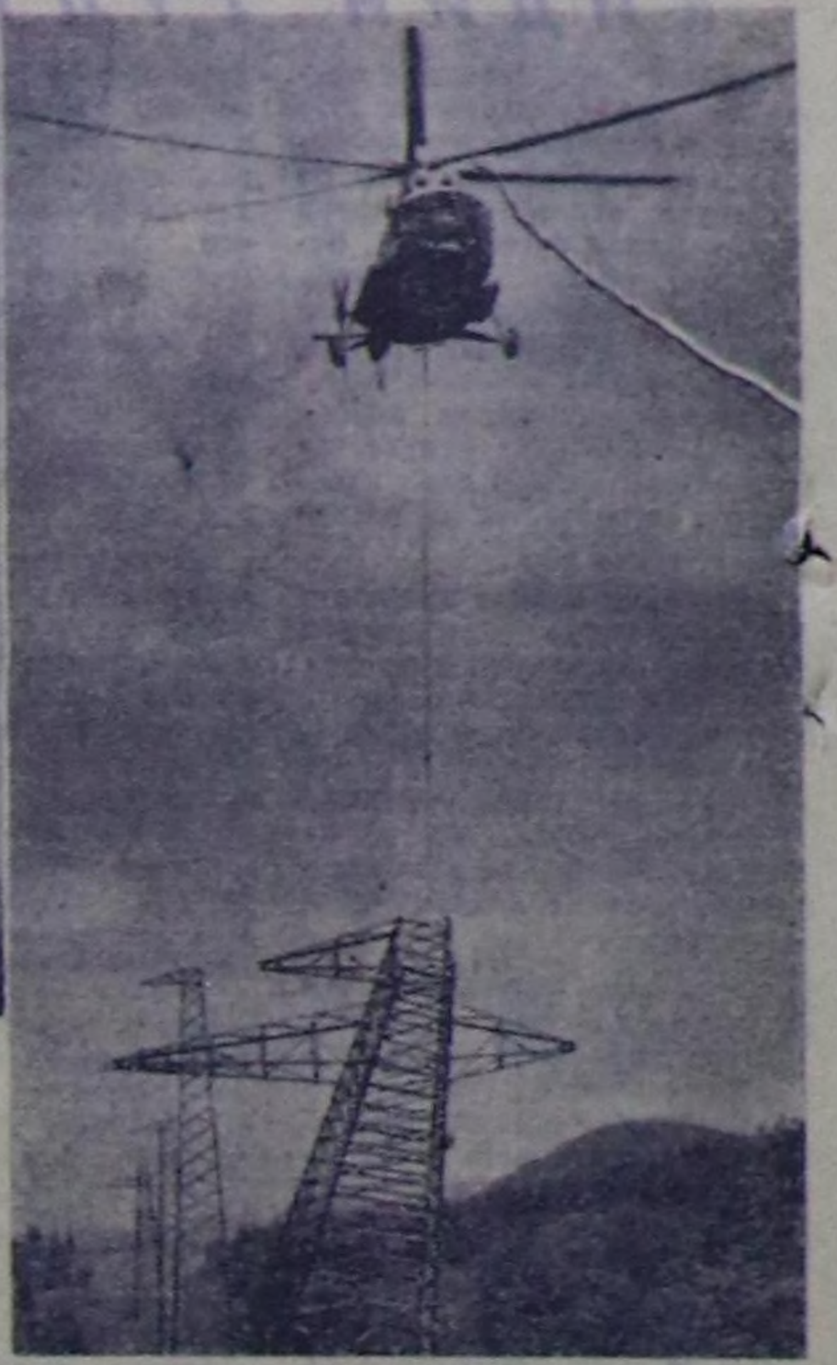

● ХАБАРОВСК КРАЙ. Хамааты ужар чүүлдүң Ыраккы Чөөн чүк эргелелиниң «МИ-6» дээр дендии улуг вертолеттары Байкал-Амур оруунуң тудугжуларынга улуу-биле дузалап турар. Орук тудуунуң эң-не ырак-узак дээн экспедицияларынга болгаш суурларынга янзы-бүрү дериг-херекселдерни, электри дамчыдар адагаштарны, чурттаар бажыңчыгаштарны чедирип берип турар.

ЧУРУКТА: «МИ-6» вертолет тайга-сында шинчилел бөлүктеринге бажыңчыгаштарны чедирип бар чоруур.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

● Амгы үеде Сахалинниң ужудукчулары боттарынга чаа ажылды чаңчыктырып — монтажчылар болурунга өөренип турар. Хамааты ужар чүүлдү кодээ ажыл-агыйга болгаш тускай ажылдарга ажыглаарының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң болгаш «Востоксибэлектросетьстрой» трестиң сүмелерин ёзугаар электри дамчыдылгазының демир адагаштарын вертолёттарның дузазы-биле эптеп, тургузарының аргаларынга олар чаңчыгып ал турарлар.

Ол черниң нарын байдалы болгаш агаар-бойдузу Сахалинни чаа инженер идеяларын шылгаарының тергиин таарымчалыг чайгаар бүткен шөлү болдурган.

ЭДШ-ни вертолёттарны ажыглаары экономиктиг улуг ажык-дузалыын экономистерниң баштайгы санаашкыны көргүскен.

ЧУРУКТА: (оң талазында)—ЭДШ-ти тургузуп турары.

О. ГОЛУШКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Автотранспортка

озал-ондак болдурбаал

ХЫНАЛДАНЫ КҮШТЕЛДИРЗЕ-ДАА

Автотранспортка озал-ондак болдурбазының талазы-биле бистин чуртувуста чарлаттынган ай үргүлчүлеп турар. Октябрь айның эгезинден бээр бо үениң дургузунда республиканың күравтоинспекциязының ажылдакчылары хөй-нииттиниң күжүнге даянып алгаш, кудумчу шимчээшкинин сагыыр, автотранспортка озал-ондак болдурбас дээш элээн хемчеглерни боттандырып келген. Бо ажылга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң гаражының, №№ 1 болгаш 2 АТБ-лерниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазының хөй-ниити инспекторлары идепкейлиг киржип турар.

Хоорай, суурларның кудумчуларынга, оруктарга автотранспортка озал-ондак болдурбас дээш тайылбыр-массалыг ажылды күштелдирип, чолаачыларның ортузунга сагылга-чурумну күштелдиргениниң ачызында кудумчу шимчээшкиниң чурумун үрээр болгаш автомашинаны эзирик башкарар чоруктар эвээжээн.

Ындыг болзажок чамдык транспорт организацияларында бо ажылдың ам-даа кошкак боор турарын демдеглээр херек. Ниити ажыглал транспортунуң коллективтеринден № 2 АТБ-ниң чолаачыларында транспорт шимчээшкининиң чурумун сагывас чорук үргүлчүлевишаан. Ай эгезинден бээр 6 чолаачы ол дээш штрафтаткан. № 2 орук-тудуг эргелелинде байдал оон-даа дора. Бо улуг эвес коллективтиң чолаачыларындан чамдык кижилер автомашинаны эзирик башкарып, чурум үрээшкиннерин болдуруп турар. Ук коллективтиң чолаачызы Кубарин октябрь 23-те кежээликтей Кызылдың кудумчуларынга эзирик чорупп тургаш, автомашиназы-биле автобус таварткан, оон харын-даа айыылдыг озал-ондак болбаан.

Амгы үеде автотранспорт коллективтеринде дискьалификация комиссиялары ажылдап турар. Ол комиссияларны чолаачылар шуптузу эртер ужурлуг. Бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниити организациялары ук комиссияларның ажылынга идепкейлиг киржип, ооң кылган түңнелдерин хана парлалгаларын дамчыштыр коллектив кежигүннеринге чарлап, дыңнадыр ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык коллективтерниң удуртукчулары ол чугула ажылды тоомча чок көрүп турар. Чижээлээрге, совхозтар каттыжыышкынының автобазазының чолаачылары комиссияны амга чедир четче эртпээн. Бо коллективте база коммунал ажыл-агый эргелелиниң транспорт конторазында чолаачыларның булуңчугаштарын дерип кылбаан, транспортка озал-ондак болдурбас талазы-биле чарлаттынган айның дургузунда көскү агитацияның кандыг-даа материалдарын дерип кылбаан боор турар.

Н. ЛАШКОВА,
автотранспорт инспекциязының инспектору.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

14.20—Медээлер.
14.30 — **«Миллионнарның ленинчи университеди». «Быжыкканынга шылгалда».** Орштуң хендир комбинадының ажылчыннарының чаңчылдарының дугайында чугаа.
15.00—Өңнүг телекөргүзүг. **«Кижиге ынак болур».** Урал-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
16.25—Өңнүг телекөргүзүг. **«Ыр-74».**
17.00—Өңнүг телекөргүзүг. **«Спортлотонуң тиражы».**
17.15—Өңнүг телекөргүзүг. Футболга делегей чемпионадының шилилге маргылдаазы. **Ирландия биле ССРЭ-ниң шилиндек командалары.** 1-ги тайм. Ирландиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Футболга шилилге маргылдааның уланчызы. 2-ги тайм.

КЫЗЫЛДАН

19.15— **«Кодээ Культура бажыңнарының Бүгү-эвилел көрүлдези чоруп тур».** Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы Д. А. Поповтуң чугаазы.

МОСКВАДАН

19.25—Телешииниң баштайгы көргүзүү. Б. Горбатов. **«Мээң салгалым».** 2-ги кезээ — **«Бир дугаарлыг коммуна».**
21.00 — Өңнүг телекөргүзүг. **«9-ку студия».** Дамчыдылганы Топ телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң политиктиг тайылбырлакчызы В. Зорин чорудар.
21.55—**«Сценаның мастерлери-биле ужуражылга».** И. С. Козловский.
23.00—23.30—**«Үе»** Информастыг программа.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Парижке оорлаашкын»** (2 сериязы кады) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Дидим сел-гүүстекчи»** 9.10, 13.40, **«Дириг амытаннар чугаазы»** 10.30, 15.00, **«Боттуң оглу»** 12.10, 16.40, 18.20, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Айболит биле Бармолей»** 10.00, **«Океан»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Иван Макарович»** 14.30, **«Эң шынчы бачыттыг кыс»** 16.10, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Крышадан базым»** 16.30, **«Ам-даа четтигип боор»** 18.00, 20.00 шактарда.

Республиканың хөгжүм-шии
театрынга
октябрь 31-де
К. К. КУДАЖЫНЫҢ
„Долуманын хуулгаазыны“
деп музыкалыг комедиязы болур.

Эгелээри кежээкинин 7.30 шакта.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

БИР СУУРДАН ИЙИ ЧАГАА

Доштуг гараж

Өвүрнүң «Кызыл тук» колхозунда чүък сөөртүр автомашиналар сөөлгү чылдарда көвүдээн. Оларның хонар черлери—ажык дээр адаа апарган. Гаражтың бо чылгы кышкы септелгезин кылбаанындан машиналар — өглер азы бажыңнар чанында соңгалары хыраалай берген тургулаар. Колхозтуң удуртур ажылдакчылары болгаш механиктери гараж дугайында айтырыгны херекке албайн, тоомча чок көрүп турарлары кайгамчык. Шаг-үе амдызында чүгээр чылыг турда, ону септеп, чылыглап алган болза эки болгу дег. Күскү сөөк дынзый бээрге, шала-була септээн боор каан гаражче машиналарны кирерге, суу донуп, дошталып турары ол. Байдал мындыг болганда иштигээ, даштыгаа-даа хонары дөмей болгай.

Чайын боорга, гаражтың эжиктери үргүлчүнүң ажык турарындан, суурнуң хамык малы аңаа деээлеп чайлаар. Шак мындыг ээ-харысалга чок чоруктан ооң иштин, дашты каракка чаржынчыг бооп турары ол. Бир эвес колхоз баштаар чери, ында партия организациязы чоннуң негелдезинге дыңнангыр, караа коскү турган болза, мындыг байдал турбас ийик. Өйү келген чугула айтырыгны дарый шиитпирлээри үстүнде организацияларның удуртукчуларындан негеттинип турар болганда, тургустунган байдалдан даргаларның ам уштунар үези келбээн деп бе?

Көвүрүглерни эде кылыр

Бо-ла колхозтуң төвү Кызыл-Тей суурнуң чанында ыяштары турлуп, сандарап үрелген көвүрүгнү эъттиг-даа, чадаг-даа кежери бергедээн. Көвүрүгнүң сыртап каан ыяштары эргижиреп, баксыраш ирий бергилээн чыгкылаарын карак-биле көрүп болур. Олап машиналар эртерге ооң ыяштарының чамдыктары боп шимчеп чыларын кижи эскербес аргажок.

Ооң-биле чергелештир Чараш-Дыт сүт-бараан фермазының бетинде база бир көвүрүгнү бижикседим. Моозунуң байдалы баштайгызындан ындыг-ла дээредевес. Ук көвүрүглерниң септелгезинче колхозтуң удуртукчулары сагыш салып, өй-шаанда хемчээн алган болза, байдал мындыг турбас ийик. Чеве дээш кирер болза колхозта бызанчылар, тудугжулар чок эвес. Оларның ишчи холдары үүрмек септелге хамаанчок, туруг дег бажыңнарны-даа тудуп шыдаарлар дээрзинге чигзиниг турбас.

О. ДАЛБЫЙ.

Республиканың кодээ ажыл-агый министри, СЭКП обкомунуң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады

Тунгар Тунгарович ЛААСОЛДУҢ

хенертен мөчээнин Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкыны, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, Мелиорацияның болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу, Кодээ ажыл-агый продуктуларының садып алыышкын болгаш шынар талазы-биле күрүн инспекциязы, Тараа продуктуларының бүдүрүлге эргелели, Ыяш ажыл-агыйының эргелели, Профэвилелдерниң область чөвүлели, Кодээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкому, Тыва респотребсоюзтуң баштаар чери, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы ханы кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге, чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжы амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлегүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15056. ЧАГЫГ № 255.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)

ТС—00996.